

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

БОГДАН ТИМКІВ

**МИСТЕЦЬКІ ТРАДИЦІЇ  
ДАВНЬОГО ГАЛИЧА  
У ДІЯЛЬНОСТІ  
МАЛОЇ АКАДЕМІЇ  
НАРОДНИХ РЕМЕСЕЛ**

Навчальний посібник

Видання 2-ге перероблене та доповнене

Івано-Франківськ  
«Симфонія форте»  
2017

УДК 745.5: 75.03

Т 41

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

*Рецензенти:*

**Костів В.І.** – канд. пед. наук, професор, директор НДЦ «Педагогіка і психологія вищої школи» Інституту вищої освіти АПН України і Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

**Корпанюк В.В.** – доцент, Заслужений художник України, Голова Івано-Франківського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України

**Тимків Б. М.**

Т 41 Мистецькі традиції давнього Галича у діяльності Малої академії народних ремесел : навчальний посібник / Б. М. Тимків. – Вид. 2-ге пер. та доп. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2017. – 64 с.

У книзі розкрито суть та виховні можливості декоративно-ужиткового мистецтва, його значення в навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу, а також передумови створення та становлення авторської Галицької експериментальної художньо-ремісничої школи – нового типу навчального закладу (нині Мала академія народних ремесел м. Галича). Подано короткий огляд мистецтва давнього Галича та розкрито його виховний потенціал.

Книга адресована вчителям загальноосвітніх шкіл та позашкільних навчальних закладів, керівникам творчих гуртків, а також студентам педагогічних інститутів й університетів.

**УДК 745.5: 75.03**

© Тимків Б.М., 2017

## ВСТУП

На сучасному етапі модернізації системи освіти України, одним із важливих завдань є створення необхідних умов для творчого, інтелектуального, духовного й фізичного розвитку школярів як у загальноосвітніх школах так і позашкільних навчальних закладах. Саме позашкільні спеціалізовані мистецькі заклади повинні докласти зусиль до справи вивчення, продовження та розвитку класичної спадщини національного народного мистецтва – його витоків, надбань і досягнень. Завдяки його поліфункціональному впливу формуються емоційні, мотиваційні, вольові, когнітивні й творчодіяльнісні складові гармонійної особистості.

Серед закладів позашкільної системи навчання Прикарпаття слід виокремити діяльність Малої академії народних ремесел, що стала своєрідним мистецьким осередком м.Галича та Галицького району, який не лише виховує сотні молодих митців, а й відроджує славні традиції давньогалицьких художніх ремесел.

Заняття з декоративно-ужиткового мистецтва допомагають формувати естетичне ставлення учнів до творів мистецтва, стимулюють розвиток творчих здібностей тощо,

Під час занять з декоративно-ужиткового мистецтва учні ознайомлюються з технологією, традиціями та художньо-стильовими особливостями основних центрів художніх промислів Прикарпаття.

Тільки повноцінне залучення школярів до художньої творчості може стати умовою формування не тільки вмінь і практичних навичок, а й естетичного сприймання і розуміння мистецтва як вищої духовної цінності й культури художньої діяльності.

Посібник знайомить з практичним досвідом діяльності Малої академії мистецтв м.Галича, як регіонального мистецького позашкільного закладу, розкриває виховні можливості художніх ремесел, їх значення в навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу, а також окреслює ефективні шляхи удосконалення занять з основ декоративно-ужиткового мистецтва. На сучасному

етапі суспільного життя питання культурного та національного виховання є складними та гострими.

Процеси становлення та розвитку нашої незалежної держави охопили всі галузі соціальних взаємовідносин, висвітлили ряд проблем, пов'язаних з розвитком національної культури, літератури, мистецтва, оскільки виявилось що освоєння національної культури не завжди органічно зумовлювалось оптимальним поєднанням загальнолюдського і національного. Тому головним напрямом у галузі розвитку культури, освіти є звернення до людини, до її духовного розвитку. Досягненню високого розвитку духовного світу та розумінню культури допомагають традиції національного мистецтва. Будувати виховання у відриві від національної культури – однаково, що лишити учнів без роду та племені. У зв'язку з цим, одним із важливих завдань школи і позашкільних навчальних закладів є залучення підростаючого покоління до народного мистецтва, засвоєння, збереження та збагачення культурної спадщини народу.

Пам'ятниками народної культури, безпосередніми носіями мистецтва попередніх поколінь виступають і твори народного декоративно-ужиткового мистецтва. Декоративно-ужиткове мистецтво володіє високим естетичним потенціалом, відображає живу невичерпну фантазію народу, його оптимістичне сприйняття дійсності і крім цього є доступним для естетичного сприйняття дітьми та стимулює дитячу художню творчість.

Тому в запропонованому посібнику нами поставлено за мету розкрити виховні можливості цього мистецтва, його значення у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу, а також визначити ефективні шляхи удосконалення занять з основ декоративно-ужиткового мистецтва.

# РОЗДІЛ 1

## ЕСТЕТИКО-ВИХОВНА РОЛЬ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

### 1.1. Виховне значення декоративно-ужиткового мистецтва у діяльності загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах

**Декоративно-ужиткове мистецтво** – це один із видів художньої діяльності, твори якого поєднують естетичні та практичні якості. Декоративне означає “*прикрашальне*”, що ж до терміна “*ужиткове мистецтво*”, то його запропонував В.Січинський. “Ця назва, – зазначав він, – починає загально прийматися у всіх європейських мовах для означення тих галузей мистецтв, що залишаються поза архітектурою і малярством... Досі у мистецтвознавчій термінології для означення усіх цих галузей не було якогось одного терміна... Говорилося “артистичний промисел”, “прикладне мистецтво”, також “мистецтво декоративне”, “промислове”, “виробниче” [14, с. 6].

Краса творів декоративно-ужиткового мистецтва досягається завдяки декоративності. Декоративність є єдино можливим засобом вираження змісту та художньої образності. Поділ декоративно-ужиткового мистецтва на жанри здійснюється за призначенням предмета (меблі, посуд тощо), за технікою виконання (різьблення, ткацтво, розпис), за матеріалом (дерево, кераміка, текстиль).

Сучасному декоративно-ужитковому мистецтву властиві три форми розвитку:

1. Художня промисловість. Випускає твори мистецтва та здійснює промислове тиражування художніх зразків, виконаних художниками-професіоналами. Ручна праця застосовується тільки на початковій стадії. Нині державні підприємства художньої промисловості в основному припинили свою діяльність. Натомість діє ціла низка приватних невеликих підприємств та фірм.

2. Реміснича форма. Характерна для художніх промислів. Тут навіть на етапі тиражування обов’язкова ручна праця.

3. Самодіяльна творчість. Проявляється у ремісничій формі виготовлення художніх виробів і пов’язана з індивідуальною творчістю численних аматорів. За стилістикою вона може наслідувати

народне мистецтво (переважно) та промислове, використовувати новаторські знахідки.

Спільною рисою роботи художніх промислів і приватних підприємств художнього спрямування в сучасних умовах є їх звернення до народного мистецтва, збереження і розвиток його традицій, національної своєрідності.

**Народне мистецтво** – це творча, історична, художня система, що розвивається через спадкоємність традицій і колективність, яка визначається родовою сутністю. Суть родового містить духовно цінне для народу. Відомі **три аспекти родової сутності**: 1) *природний*, 2) *національний* і 3) *досвід шкіл народної майстерності*.

**Перший аспект** зумовлюється первісним зв'язком людини з природою. Поетизація природного спирається на міфопоетичні образи й на місцеві природні матеріали (дерево, глина тощо).

**Другий аспект** відображає національний життєвий досвід народу. Національний аспект підтримується стійкістю образів народного мистецтва, які набувають типізованого характеру. В цьому виявляється тісний зв'язок національного аспекту з етнічним.

**Третій аспект** відображає колективну основу і водночас виявляє індивідуалізацію до загального. Народне мистецтво індивідуалізується у спільностях шкіл – національних, регіональних, красивих, шкіл окремих промислів. Школа є носієм і виразником колективного, тому що визначальні фактори – це етнокультурні й етностетичні особливості народу, школа як представник колективного досвіду одночасно його й індивідуалізує. Взаємодія колективного та індивідуального визначає функціонування народного мистецтва як творчості, що постійно відтворює свою родову сутність.

На сучасному етапі мистецтвознавцями виділено п'ять функцій народного декоративно-ужиткового мистецтва, за допомогою яких традиція органічно входить у сучасність, набуваючи нового живого змісту.

**Утилітарна функція**: вироби народного мистецтва використовують як необхідні побутові предмети.

**Комунікативна функція** особливо важлива у міжнародних контактах, адже ніщо інше настільки виразно й яскраво не відображає характер народу, як народне мистецтво.

**Сувенірна функція** поширилася внаслідок розвитку туризму і культурних зв'язків із країнами світу.

**Естетична функція** охоплює попередні чотири і є необхідною умовою їх виявлення.

Сьогодні народне мистецтво розглядається як живий феномен художньої культури, особливий вид духовної творчості, що взаємодіє з художньо-професійним видом мистецтва. Раніше ж його прирівнювали або до художньої промисловості, або до самодіяльної творчості, не розуміючи їх структурних і функціональних відмінностей.

Наведемо декілька найважливіших відмінностей народного мистецтва від професійного. Для народного мистецтва характерне наслідування та колективна розробка образів, мотивів, сюжетів, художніх принципів і прийомів, орієнтування на традицію. Мистецтво художника-професіонала ґрунтується на прагненні до оригінальності, протиставлення свого образу загальновідомому, часто навіть і самій традиції. У творчості художника головним є новація.

Велике значення для розвитку народного мистецтва має традиція. Вона виражає національний характер, тоді як у професійному мистецтві це не завжди проявляється.

Ще одна відмінність двох видів творчості залежить від умов художнього сприйняття. У народній творчості необхідною умовою художнього сприйняття є дотримання подібності зразка. Тут твори оцінюються художньою системою школи народної майстерності. А художник-професіонал прагне відійти від відомого для більшої повноти самовираження. Навіть при повторі у народному мистецтві наявна творчість, яка виявляється то варіюванням деталей, то новою інтерпретацією відомого мотиву, то кольором, то композицією. У професійній творчості повторення призводять до штампу.

Певні відмінності між цими видами художньої творчості існують і в образній системі. Образи народного мистецтва характеризують тісний зв'язок із природою, національним мисленням, а не вигадкуванням. У народному мистецтві знаходить відображення те, що найдорожче та найцінніше для народу. Впродовж багатьох віків повторюються теми та мотиви, зі зміною яких художній образ не втрачає свіжості. Ці образи відшліфовані багатьма поколіннями. Наведені відмінності між двома видами художньої діяльності дають змогу визначити місце та роль народного мистецтва у сучасній культурі як складової її частини, що розвивається за своїми законами.

Основне завдання декоративно-ужиткового мистецтва – зробити гармонійним предметне середовище людини. Цьому мистецтву

властиві різні форми художньо-образного вираження, а саме: зображення на площині (розпис, вишивка тощо), рельєфне пластичне вирішення (різьба по дереву, чеканка, колаж тощо), об'ємне виконання (вироби з різних матеріалів – скла, кераміки, каменю). Воно поєднує в собі три види творчої діяльності: мистецтво декоративного оформлення площини, мистецтво декоративного оформлення конструктивно-об'ємних форм, мистецтво декоративного оформлення простору.

Виховні можливості декоративно-ужиткового мистецтва, на думку дослідників у галузі мистецтвознавства та педагогіки мистецтва, надзвичайно широкі з двох найістотніших причин. По-перше, це мистецтво служить засобом виховання культури сприйняття матеріальної форми. По-друге, воно відіграє важливу роль у формуванні художньо-естетичної культури, допомагає розвивати інтерес до мистецтва.

На необхідність введення декоративно-ужиткового мистецтва у педагогічний процес школи вказав А. Бакушинський, який визначив важливість запровадження цього мистецтва у навчально-виховну практику і він розкрив специфіку виховного впливу цього мистецтва на рівні з іншими видами зображальної діяльності дітей. Базу його наукового обґрунтування склали наукові відомості про особливості психічного, фізіологічного розвитку учнів. Опираючись на них, А. Бакушинський визначив вікові переваги видів образотворчої творчості у дітей, де декоративному мистецтву відводилось одне із основних місць, особливо у молодшому шкільному та підлітковому віці [2, с. 48-56].

Усі види мистецтва впливають на певні почуття людини, розкриваючи за допомогою своєї образної мови світ прекрасного: звуків, кольорів, форм, руху, простору. Характерною рисою декоративно-ужиткового мистецтва є його тісний зв'язок із навколишньою дійсністю, трудовою діяльністю, життям людини. Воно супроводить людину на вулиці, на роботі, у побуті. В наш час важко уявити собі інтер'єр, навколишнє середовище без предметів цього виду діяльності чи її елементів. Вони матеріалізуються у меблях, тканині, посуді, іграшках та інших речах.

На відміну від живопису, графіки чи скульптури художній образ у декоративно-ужитковому мистецтві втілює в собі уявлення про предмети та явища, які є у мистецтві. Це мистецтво відіграє важливу роль у житті суспільства та окремої людини, оскільки спонукає її до естетичного сприймання навколишньої дійсності.



Навколишнє предметне довкілля за силою дії на почуття людини не поступається таким формам естетичного впливу, як кіно, театр, література. Знаходячись у створеному людиною середовищі, ми постійно підсвідомо відчуваємо вплив його предметів. Будучи необхідною часткою предметного середовища виробу декоративного мистецтва збагачують навколишню дійсність. Це мистецтво не є другорядним у житті людини. Воно, як і інші види мистецтва, сприяє вихованню людей, залучає їх до прекрасного.

Декоративно-ужиткове мистецтво, з іншого боку, завжди тісно пов'язане з сучасністю. Воно входить у наш побут, визначаючи смаки: уподобання більшості наших сучасників. З іншого, воно несе у собі певні культурні традиції, національні, моральні й художні цінності, які неспроможна замінити ніяка мода.

У наш час питанням виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва приділяється серйозна увага в науково-методичній літературі, де зокрема зазначено, що найбільших результатів творчої діяльності учнів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва досягається у підлітковому віці, коли учні найбільше прагнуть до практичного застосування засвоєних знань і вмінь у будь-якій діяльності.

Яку ж роль відіграє декоративно-ужиткове мистецтво у шкільній та позашкільній практиці?

Посильна діяльність школярів у цій галузі художньої творчості важлива не сама по собі, а в формуванні уявлень про способи осмисленої організації навколишнього архітектурного простору (громадського, виробничого, особистого). Тому заняття безпосередньо творчістю в галузі декоративно-ужиткового мистецтва допомагають у сприйнятті не тільки творів мистецтва, але й навколишнього середовища як певний художній образ.

Творчість у галузі цього мистецтва є благодіючим ґрунтом у розвитку художньо-образного мислення учнів, яке так як і в дорослих, пов'язане з їх життєвим досвідом та уявою про побачене.

Заняття розширюють знання учнів про зв'язок утилітарної і художньої функції в творах цього виду мистецтва. Це необхідно врахувати при виготовленні виробів ужиткового призначення. При цьому діти оволодівають умінням бачити художній образ у предметах повсякденного побуту в процесі виготовлення яких від виконавця вимагається врахування специфіки форми та її художнього оформлення

в залежності від призначення тієї чи іншої речі. Поступальний розвиток творчої уяви дітей, художньо-естетичне ставлення до навколишнього середовища зумовлено, передусім, етичним і цілеспрямованим педагогічним супроводом із використанням диференційованого та індивідуального підходу педагога до дітей.

Одна з головних функцій декоративно-ужиткового мистецтва – поєднання у художньому виробі двох складових: утилітарно-практичного та художнього. Ця функція властива даному виду мистецтва з глибокої давнини. У ті часи люди виготовляли різноманітні знаряддя праці, прикрашали житло, займались прядінням, ткацтвом, вишивкою, прагнули реалізувати певні естетичні ідеали.

Із часом народне мистецтво втратило своє початкове значення, свій прикладний характер. Його твори, пройшовши багатовіковий відбір, у наш час стали носієм прекрасного, надбанням музеїв і виставкових залів. Проте утилітарна (ужиткова) функція не відмирає, а продовжує жити в сучасних виробках.

Потреба людини в культурі організації житла, створенні затишного інтер'єру постійна, задоволення цієї потреби, згідно своїх індивідуальних запитів та естетичного смаку, завжди є актуальною, оскільки кожна людина прагне до того, щоб зробити своє житло гарним, таким, що втілює у собі певний художній образ.

Опираючись на традиції минулого, декоративно-ужиткове мистецтво може служити засобом виховання любові до рідного краю, народної творчості та історичного минулого нашого народу. Розвиваючись у професійному руслі, воно синтезує народні традиції з сучасними уявленнями про форму даного виду образотворчого мистецтва. Це сприяє розширенню знань в галузі національної культури, поступово формує у дітей поняття про історичний процес розвитку суспільства, допомагає зрозуміти, збагнути соціальне значення цього мистецтва, розвиває живий інтерес до результатів творчої діяльності людини, пробуджує бережливе ставлення до навколишніх предметів, продуктів людської творчості.

Зв'язок праці і художньо-образного мислення допомагає краще використати виховні можливості цього мистецтва, оскільки дітей залучають до нього через безпосереднє виготовлення різних речей, заохочують до праці. Творча праця в цій сфері, зберігаючи свою художню специфіку, включає практичні уміння та навички використання різних інструментів і пристосувань, необхідних при

створенні художньої речі і організації навколишнього простору. Діяльність в галузі художньо-естетичного перетворення навколишнього середовища не можна розглядати поза зв'язком із працею, оскільки вона вимагає певних умінь і навичок роботи фарбами, виготовлення макетів, ескізів тощо.

Заняття декоративно-ужитковим мистецтвом сприяють формуванню уявлення про прекрасне і потворне в дійсності і в мистецтві, допомагають наочно відчувати різноманітні зв'язки реально існуючих предметів із мистецтвом.

У спрямуванні дітей цим видом художньої діяльності доцільно уникати ідентифікації декоративного мистецтва тільки як сфери оздоблення орнаментом виробів або тільки зображення на аркуші паперу. Таке розуміння цього виду мистецтва не дає можливості розкрити його досить глибоко та призводить до знецінення естетико-виховних можливостей.

За такого розуміння декоративність часто прирівнюється до “красивої речі”, що не відповідає суті декоративно-ужиткового мистецтва.

Виготовлення предметів декоративного мистецтва, створення художньо оформленого інтер'єру вимагають від виконавця багатьох знань та умінь, а також розуміння загальних законів мистецтва. Зокрема, велике значення має знання законів кольорознавства, композиції тощо. Вивчення законів використання кольору при складанні композиції костюма, килима, вишивки, виготовленні іграшок має важливе значення у декоративному мистецтві. Сприйняття кольорів у природі, навколишньому середовищі, свідоме їх використання в процесі створення образу інтер'єру розкриває правильне уявлення про характерні особливості кожного кольору та його співвідношення з іншими кольорами. Засобами цього розвитку служить складання композицій костюма, аплікації, килима, вишивки, виготовленні іграшок тощо.

Декоративно-ужиткове мистецтво служить педагогічним засобом залучення школярів до художнього конструювання (дизайну). Елементами художнього конструювання школярів знайомлять на уроках декоративного малювання при складанні узорів для конкретної речі, яка має безпосереднє практичне призначення.

Ускладнення цього завдання в реальному житті розширює уяву про художню естетику у виробництві та дійсності. На цих заняттях

діти практично знайомляться з функціональним використанням у предметах кольору та його ролі в організації інтер'єру. У свідомості дітей поступово формується поняття функціональної форми виробу та її залежності від призначення.

Художня діяльність у галузі декоративно-ужиткового мистецтва в останні роки досягла значних успіхів. Ускладнюються завдання цього виду творчості у галузі естетики, розширюється сфера його впливу на життя, збільшується кількість і поліпшується якість творів декоративного мистецтва, про що свідчать численні імпрези, виставки образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва.

З'являються нові види художньої творчості, відроджуються старі, зростає професійність мистців. Широкий розвиток декоративного мистецтва і загальна увага до нього зумовлюється, головним чином, її соціальною значущістю, насамперед тим, що воно формує дитину, виховує її за допомогою впливу художньо організованого матеріального простору. Останнє зумовлене тим, що художня суть цього мистецтва найбільш активно проявляється в тісному зв'язку з архітектурним простором.

Творцем матеріального середовища свідомо чи несвідомо є кожна людина. Художники, пропонуючи варіанти вирішення інтер'єру, неспроможні відтворити в своїх роботах смаки й уподобання всіх. Вони можуть дати лише деякі рекомендації і напрями розраховані на освіченого глядача. А виховання такого глядача лягає на плечі як загальноосвітньої школи, так і позашкільного навчального закладу.

Знання та уміння організації навколишнього простору, розуміння його образного характеру, сприйняття творів мистецтва учні повинні отримувати безпосередньо на уроках образотворчого і декоративного мистецтва в школі та позашкільному навчальному закладі. Але принципи його викладання не відповідають вимогам сучасної національної школи. Існуюча у наш час система викладання образотворчого та декоративного мистецтва в школах й позашкільних навчальних закладах та навчальні програми з цього предмета спрямовані головним чином на вироблення в дітей практичних навичок художньої грамоти. А питання більш широкого художнього та естетичного виховання залишаються поки що осторонь від шкільної практики викладання мистецтва і не завжди на достатньому рівні знаходяться вони в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах.

Шкільний предмет образотворчого мистецтва в даний час базується на вивченні і сприйнятті станкового мистецтва. А цей вид за своєю специфікою не дає достатнього стимулу до художньо-естетичного освоєння життєвого простору і до його практичного художнього перетворення. Декоративне малювання займає в програмах незначне місце, та й це зводиться тільки до складання орнаментів та ескізів виробів утилітарного призначення. Цього недостатньо з погляду виховного впливу даного виду мистецтва для цілісного розвитку художньо-естетичного смаку й активного сприйняття як творів мистецтва, так і навколишнього середовища.

Декоративно-ужиткове мистецтво базується на тих же законах зображення, що й станкове мистецтво, але у нього є одна головна перевага. Насамперед, воно передбачає активне перетворення простору. Тому впровадження декоративного мистецтва в шкільну практику, як для класної так і позакласної роботи, дає змогу навчати цілеспрямовано, образно й естетично сприймати учнями навколишнє середовище.

Викладання цього виду мистецтва необхідно видозмінювати стосовно до віку учнів, оскільки мислення молодшого школяра, підлітка і старшого школяра значно відрізняється. Готовність до сприйняття речей у сукупності з середовищем формується в учнів поступово. Молодший школяр сприймає тільки окремі речі й предмети без зв'язку з навколишнім середовищем. Із віком поняття про декоративність розширюється, речі сприймаються в середовищі, для якого вони створювались. Старшокласники вже здатні сприймати речі як частку середовища.

Із цією психологічною особливістю учнів нерозривно зв'язана специфіка зацікавленості до декоративно-ужиткового мистецтва. Так, за твердженням А. Бакушинського, підлітки, старші школярі прагнуть до виготовлення речей, які мають безпосереднє практичне призначення, а сучасні програми для шкіл залишають це поза увагою. Загальна кількість годин, що відводиться в кожному класі на декоративно-ужиткове мистецтво, не відповідає віковим інтересам учнів [2, с. 48-56].

Аналіз уже дієвої практики навчання дітей народному декоративно-ужитковому мистецтву показав, що в педагогічному досвіді, як і раніше, часто стимулюється виготовлення дітьми виробів, які носять в основному вузько прикрашальний, декоративний характер, втрачаючи

при цьому своє ужиткове призначення, зв'язок з багатовіковими народними традиціями. Внаслідок цього учні недостатньо уявляють собі витoki й історичний розвиток місцевих художніх ремесел, не знають особливостей інших осередків і видів народних промислів. Захоплюючись “технарством”, прагнучи речового результату і товарної норми, вчителі часто ігнорують духовну сторону, тобто світоглядні, гуманні тенденції виховання в процесі навчання народному мистецтву. Це стосується й наявних навчальних програм, які не передбачають достатньою мірою ознайомлення учнів з витокami, художніми і виконавськими традиціями народного декоративно-ужиткового мистецтва. Не передбачено також і вивчення художніх можливостей матеріалу, традиційних технологічних процесів виготовлення художніх виробів. Навчання в основному базується на техніці декорування, передбачає довготривале вивчення розрізнених елементів і орнаментальних мотивів поза зв'язком з виробом, що призводить до порушення принципів створення цілісного твору.

Сьогодні необхідний новий підхід до розробки програм і методики навчально-виховного процесу в галузі декоративно-ужиткового мистецтва в загальноосвітній школі і позашкільних закладах. Програми повинні бути складені таким чином, щоб вони виконували основні навчальні, виховні і когнітивні функції. Поряд із технічною підготовкою та оволодінням професійними навичками необхідний естетичний і художній розвиток дітей.

## 1.2. Виховний потенціал мистецьких традицій давнього Галича

Галич... Благословенний куточок української землі. Віки перебігли цим містом, залишивши нинішньому поколінню неоціненні скарби – пам'ятки матеріальної та духовної культури багатьох поколінь нашого народу. У древньому Галичі кожен із нас може пройти оберегами пам'яті роду і народу, прихилитися до рідних криниць. Саме тут відчуваєш всю глибину віків нашої славної і трагічної історії.

Галицько-Волинське князівство відіграло велику роль в історії України. Цьому сприяло його територіальне розміщення та участь у військово-політичних подіях не тільки Русі, а й сусідніх центральноєвропейських держав – Польщі, Чехії, Угорщини та ін. Галицько-Волинські землі простяглися від Карпат і Дністровсько-Дунайського Причорномор'я на півдні і південному заході до Литви і Полоцької землі на півночі. На заході вони межували з Польщею та Угорщиною, а на сході – з Київською землею і половецьким степом.

Родючі орні землі, м'який клімат, численні річки й ліси сприяли розвитку землеробства, скотарства та різноманітних промислів. Наявність залізної руди, гончарної глини та покладів кольорових металів у Карпатах створили умови для розвитку багатьох ремесел: залізоробного, гончарного, бронзоліварного, ювелірного тощо.

Важко переоцінити культурно-мистецьке значення художніх ремесел давнього Галича для розвитку світового мистецтва загалом та України зокрема. Особливе значення в цьому відіграла своєрідна мистецька школа, яка народилася і виросла на ґрунті культурної спадщини мистецтва Київської Русі в поєднанні з духовним надбанням інших народів.

Пам'ятки декоративно-ужиткового мистецтва княжої доби, що дійшли до наших днів, свідчать про безперервний процес естетичного переосмислення спадщини східнослов'янського язичництва. На розвиток ремесел впливали і соціально-економічні умови. Починаючи з XII ст., у давньоруському суспільстві формується феодальна ієрархія, посилюється роль міст, що постають осередками ремесла, торгівлі, товарного виробництва. Такими центрами розвитку культури, ремесел і торгівлі були міста Галич, Перемишль, Звенигород, Тербовля, Холм, Луцьк, Володимир-Волинський, Белз,

Берестя тощо. Значну частину мешканців міст становили ремісники і торговці.

У декоративно-ужитковому мистецтві з'явилися ознаки класового розподілу. Чим далі, тим більше розширювався поділ між мистецтвом панівної верхівки та мистецтвом біднішої частини населення. Твори, виготовлені для князівсько-боярських кіл, вирізнялися витонченістю, що було наслідком візантійських впливів. У художніх виробах, призначених для широкого загалу, яскравіше проступають риси народного мистецтва, язичницька архаїка, близькі народу світоглядні ідеї та орнаментальні сюжети.

До найпоширеніших галузей мистецтва давнього Галича належала художня обробка каменю. Кам'яна пластика, що дійшла до нашого часу, свідчить про високий рівень розвитку різьби по каменю на території князівства. Прикладом цього є скульптурні фрагменти, описані Я. Пастернаком. Їх було віднайдено в румовищах Успенського собору. Це дві маски з декоративного оздоблення апсид – одна людська, друга – лев'яча. Обидві маски стилізовані і вирішені пластично. І як зазначає професор М. Фіголь, “галицькі маски мають оригінальне стилістичне вирішення. Їх аналогів так і не знайдено” [27, с. 140].

Найдавнішою пам'яткою рельєфної скульптури Галича є знайдена в Перемишлі кам'яна плита. На ній зображено чоловіка у боярській шапці. Вважається, що це надмогильне зображення перемишського князя Володаря Ростиславовича.

У художній обробці каменю в Галицько-Волинському князівстві простежуються риси, характерні для романського мистецтва. Прикладом може бути зовнішнє оздоблення церкви св. Пантелеймона в Галичі. До наших днів зберігся її західний портал і оформлення його апсид.

Художня обробка каменю на галицьких землях пов'язана не тільки з монументальним будівництвом, а й з дрібною пластикою – виготовленням кам'яних формочок для лиття з металу. А з XII-XIII ст. виготовлялись і кам'яні іконки. Галицькі майстри добре володіли християнською іконографією. Їхні вироби вирізнялися пластичною завершеністю, образністю форм. Усі зображення виконувались у високому рельєфі. Прикладом є частина кам'яного рельєфу із зображенням Федора Стратилата, знайдена у Підгородді.

До творів дрібної пластики галицької школи відносять і шиферну іконку, знайдену на Буковині. На ній зображено піших Бориса і Гліба.



Обличчя персонажів не досить чітко розчленовані, окремі риси узагальнені та грубуваті. У зв'язку з цією знахідкою, О. Тищенко вказує ще на одну характерну манеру, властиву галицькій мистецькій школі у виконанні творів дрібної пластики. Це роздрібненість мотивів та густота заповнення ними поверхні твору. Така манера виконання простежується і в металообробці [26, с. 27].

Про високий рівень розвитку металообробки на теренах давнього Галича свідчать як речові пам'ятки, так і письмові джерела. Зокрема, у Галицько-Волинському літописі згадується не лише архітектура, обробка каменю, скульптура, а й художня обробка металу. Літописець перелічує ювелірні вироби й художнє лиття дзвонів, один з яких князь Данило “принесе з Києва, други ту сольє” [5]. Мова йде про дзвони для церкви у м. Холмі. Відомою роботою галицьких майстрів є дзвін 1341 року, вилитий за князювання Любарта-Дмитрія. Дзвін має конічну форму, дещо видовжену по вертикалі. Він оздоблений профільованими валиками, що підкреслюють членування його частин. Дзвін і зараз знаходиться на дзвіниці собору св. Юра у Львові.

У галицькій металопластиці поширеним було виготовлення іконок з сюжетними рельєфами та хрестів-енколпіонів. Заслуговує на увагу бронзова іконка “Благовіщення”, знайдена у 1963 р. біля с. Бовшів Галицького району. Іконка має прямокутну форму. Зображення виконано у високому рельєфі. Цю іконку дослідники відносять до XII ст.

Особливо популярними на галицьких землях були хрести-енколпіони. Це натільні хрести-складні, які використовувалися для зберігання мощів святих. Серед основних типів слід згадати хрест-енколпіон із прямими раменами, оздоблений рельєфними зображеннями Етімасії з погруддями євангелістів і Богоматері-оранти з символами євангелістів. Виготовлення цієї моделі можна віднести до XI-XII ст.

Про високу культуру художньої обробки металу у стародавньому Галичі свідчить відкрита на Княжій горі майстерня з багатим інвентарем. Це приміщення виявила археологічна експедиція В. Ауліха в 1981 р. Було знайдено стулки хрестів-енколпіонів, бронзові оковки і застібки для книг, нашивні бляшки для одягу. На зв'язок майстерні з бронзоливарним виробництвом вказує і велика кількість знайдених тигельків із залишками бронзи та срібла,

призначених для відливання художніх виробів. Дотепер у жодному регіоні не виявлено такої кількості тигельків. На думку професора М. Фіголя, ця знахідка дає змогу припустити, що при княжому дворі Галича існувала майстерня, де виготовлялися різні малі хрестики, лунниці та інші жіночі прикраси [1, с. 81-83].

Свідченням високої ювелірної майстерності на галицьких землях (XIII – перша половина XVI ст.) є пластинчасті браслети-наручні. Б. Рибаків запропонував класифікувати їх за територіальною приналежністю: київські, володимирські та галицькі. Для браслетів галицького типу характерна схематичність орнаментального стилю; перевага контурної черні; заповнення тла площі зигзагоподібними насічками; схильність до певних орнаментальних мотивів – птахи та плетінкові композиції геральдичного типу. Чотири браслети галицького типу знайдено у скарбах (с. Демидів, Ходорівського р-ну; м. Каунасі та в м. Ясси), а один походить із розкопок у с. Вікторів Галицького району. Площина кожної стулки поділена на три клейма. Зовнішні сторони наручня облямовані накладними валиками із внутрішнього стержня, обмотаного дротом і заглибленнями з кульками псевдозерні. Клейма заповнені гравірованими з черню зображеннями птахів та плетінковим візерунком [26, с. 27]. Браслети, як і інші вироби посідають помітне місце у світській течії мистецтва древнього Галича. Але окрім них, виготовлялись і церковні вироби – іконки, хрести, потири, обкладинки книг тощо. До нас дійшли залишки срібної оправы Галицького євангелія XIV ст. Чільна сторона оправы складається з середника, з “Розп’яття з пристоячими” та чотирьох наріжників із зображенням євангелістів. Середник має форму ромба, складеного з чотирьох кілеподібних багатолопастевих арок - мотивів, запозичених із східного мистецтва .

Варто зазначити, що у кінці XI ст. на Київській Русі з’явилися специфічно жіночі прикраси – колти. Це місяце-, зерноподібні скроневі прикраси з дужкою для підвішування. У колтах носили шматочки тканин, наароматизовані пахучими оліями. Своєрідне місце серед цих прикрас посідає золотий колт-кульчик із Галича, оздоблений стилізованим геометричним орнаментом та дрібними хрестиками зі своєрідною кольоровою гамою емалі. Я. Пастернак висловив думку про візантійське походження цього виробу. Але, знахідки, виявлені останнім часом у Галичі, підтверджують існування місцевого виробництва жіночих прикрас, декорованих емалями. На території

древнього Галича знайдено бронзову матрицю для карбування бокових бляшок колтів із зображенням пташки. Посередині лицьового боку формочки є заглиблене зображення птаха, а обабіч нього – зображення рогів. У давньоруській орнаментиці такі роги є символом достатку. На думку дослідників, ця знахідка є свідченням того, що галицькі золотарі володіли технікою перегородчастої емалі. Декор галицьких виробів із перегородчастими та виїмчастими емалями був тісно пов'язаний із побутуючими на Прикарпатті фольклорними сюжетами. Це підтверджує думку, що міське ремесло – масове й індивідуальне – розвивалося на основі народної творчості.

Зразки ювелірного мистецтва древнього Галича представлені головним чином, прикрасами, що були ознакою знатності та багатства. Золоті й срібні вироби належали тільки представникам верхівки тогочасного суспільства. Решта задовільнялася срібними прикрасами з домішками інших металів або ж мідними чи бронзовими. Популярними були підвіски у вигляді напівкруглих лунниць або монетоподібної форми. Вони іноді виконували функцію амулетів. До таких амулетів належать змійовики – круглі двосторонні медальйони. На лицьовій стороні амулета розташовувався напис і зображення архангела Михаїла, а на зворотній – плетінковий змієвидний орнамент. Такі змійовики знайдено і на території Галича, хоча дослідники вказують на їх візантійське походження або, що вони є копіями.

До ювелірних виробів, виготовлених галицькими майстрами відносять скарб, знайдений у с. Залісся біля Кам'янця-Подільського. На заліських колтах-сережках зображено дві галки, повернені голівками і спинками до себе з обрамленням у вигляді кульок. На іншій сережці є зображення двох змієподібних драконів із переплетеними хвостами. Такий сюжет є характерним для галицького мистецтва. Підтвердженням приналежності сережок із заліського скарбу до галицької ювелірної школи є двобока матриця, знайдена у Крилосі. На одному боці матриці є форма для відливання колтів-сережок із зображенням двох обернених голівками і спинами одна до одної пташками. А на другому боці також є форма для відливання сережок із скісно гратованою поверхнею. Ще один срібний колт із зображенням сирина належить галицьким майстрам. Зображення виконано черню. А бронзову матрицю із таким же сирином, знайдено у 1988 р. в Крилосі Галицького району.

Художня металопластика древнього Галича розвивалася під впливом східної, романської та візантійської мистецьких шкіл. Але галицькі майстри по своєму інтерпретували кращі досягнення інших культур, дотримувались художніх та духовних традицій національного мистецтва. Все це було могутнім поштовхом до становлення і розвитку своєї галицької школи мистецтва.

Найпоширенішим видом художнього ремесла на усіх землях Київської Русі й, зокрема Галича, була художня обробка дерева. Багаточисленні вироби з дерева, оздоблені різьбою та розписом мали широке застосування, але через нестійкість матеріалу майже не збереглися. Тому певну уяву про дерев'яні вироби дають письмові джерела, мініатюри рукописів та ікони. Можна прослідкувати також запозичення форм дерев'яного посуду в предметах з інших матеріалів – металу, кераміки, скла. У письмових джерелах згадуються дерев'яні солонки, ложки, хлібниці, миски, а також меблі – лави, ліжка, скрині, полиці тощо. Про художнє різьблення на дереві дізнаємось із рельєфних зображень на кахлях. Оскільки вони виготовлялись за допомогою дерев'яних форм. Багато речей із дерева зображено на монетах, іконах, книжкових мініатюрах. Це дає змогу вивчити елементи конструкції та характер декору. На мініатюрі Галицького євангелія XIV ст. є зображення крісла з рівною спинкою, а також маленького столика, з ніжками, які по периметру з'єднані проніжками.

Різьблення на дереві широко використовувалось і в архітектурі. Ним декорували стовпчики та арки галерей, що будувалися навколо світлиць, а також в оздоблені храмів. Так, при виконанні художніх робіт у церкві м. Холма використовувалось точене та позолочене дерево. Про це розповідає Галицько-Волинський літопис “от дерева красна точен и позлаченъ дне и вне, дивлению подобен” [5].

Починаючи з XV ст. почалося виготовлення дерев'яних іконостасів. Залежно від еволюції конструктивної основи іконостасу, розвивалося і її оздоблення. Іконостаси того часу до нас не дійшли. Відомі лише двоє царських врат кінця XV ст. Це врата із с. Домажир та с. Воля Добростанська Львівської області. Орнамент врат за своїми пластичними особливостями нагадує швидше карбування на металі, ніж різьблення на дереві.

До пам'яток різьблення галицької мистецької школи кінця XV ст. належить і напрестольний різьблений хрест, що має 12 мініатюрних

зображень. На високому професійному рівні виконано декорування різьбою та іконографічні сюжети – “Подвійне причастя”, “Розп’яття”, “Зняття з хреста”, “Умивання ніг”.

Значного розвитку за княжої доби дістало і ткацьке виробництво. Його розвиткові сприяла наявність місцевої сировини (льон, конопля, вовна). У Галичі вироблялись і золототканні матерії. Тканини виготовлялись як для світського вжитку, так і для церковного.

Поширеною була вишивка золотими і срібними нитками. Нею оздоблювались налобні пов’язки – чільця, стрічки, стоячі комірці, пояси, кайми, плащі, церковні прикраси. У літописі 1288 р. згадуються дорогоцінні прикраси храмів у Володимирі – “завеси золотомь шити”, а в Любомлі “платци оксамитни шити золотомь и жемчугомь” [5].

Основними мотивами на галицьких вишивках X-XI ст. були кола, ромби, розетки, хрести, дерево життя, есовидні мотиви тощо. Такі елементи орнаменту присутні на гаптованому золотою ниткою чільці з Крилоса. Його знайдено Я. Пастернаком при розкопках катедрі Ярослава Осмомисла. Чільце декороване стрічковим орнаментом, в якому есовидні мотиви горизонтального розміщення щільно прилягають один до одного, так, що їх завитки позмінно заокругленні то зверху, то знизу. У 1991 р. археолог Б. Томенчук знайшов на території Галича сліди чільця з парчі, гаптованої золотою ниткою.

Особливе місце серед творів сакрального мистецтва займають антимінси. Вони були поширеними на всіх землях Київської Русі ще з часів прийняття християнства, але до нашого часу дійшли значно пізніші їх зразки. Антимінси виготовлялись із шовку чи атласу і призначались для вівтарного престолу при таїнстві Єврахистії. Найраніші антимінси малювались або гаптувались. Прикладом є антимінс перемишського єпископа Михайла Копистинського, датований 1603 роком, що зберігається у Львівському Національному музеї. Це знахідка XVI – початку XVII ст. із Спаського монастиря, одного з найбільш відомих свого часу на Галичині, який був резиденцією перемишських владик. Антимінс виконаний на червоному шовку, прямокутної форми, обшитої золотою ниткою. На зеленій тканині в центрі, золотом вигаптовано зняття страстей. А на вільному полі зеленої тканини вишито такою ж ниткою напис. Текст напису і зняття страстей доповнюють монограми євангелістів у фігурних сегментах. Цей антимінс є значною пам’яткою галицького сакрального мистецтва.

До художнього ремесла відноситься і виробництво скла. Гутництво на галицьких землях набуло поширення у X-XI ст. Про це згадується і в Галицько-Волинському літописі. Зокрема, повідомляється, що при оздобленні Холмської церкви використовувалось кольорове скло високої якості. У Галичі на румовищах церкви Благовіщення також виявлено фрагменти кольорового скла. Отже, на теренах князівства займались виготовленням вітражів. У 1939-1941 роках Я. Пастернак відкрив в Юрієвському урочищі вісім майстерень галицьких ремісників. Окрім бляхарської, ковальської, гончарської, ювелірної була і склоробна робітня. Тут було виявлено шматки скляного шлаку, залишки скляних виробів і велика кількість скляних браслетів різного кольору. Археологічні знахідки на території давнього Галича, нараховують велику кількість скляних виробів – фрагменти гладких і кручених браслетів, перснів, намистинки, залишки скляного посуду.

Багато скляних виробів потрапляло до Галича з інших країн, здебільшого з Греції, Візантії, Персії. При розкопках Успенського собору виявлено поховання молодої жінки, біля голови якої стояла тонкостінна скляночка тюльпановидної форми зеленувато-жовтого кольору. Цю склянку відносять до візантійського імпорту. Безперечно, що художня культура Візантії відіграла важливу роль у становленні й розвитку галицького мистецтва. Але галицька мистецька школа розвивалась на кращих ранньослов'янських традиціях, враховуючи духовні запити тогочасного суспільства і не відкидаючи при цьому надбань інших народів.

Ще одним із найбільш розвинених та поширених видів художнього ремесла на галицьких землях є кераміка. В давньому Галичі виготовлялися предмети двох основних груп кераміки – посудно-побутової, будівельної й архітектурно-декоративної. До виробів першої групи належать різні типи посуду та деякі побутові вироби. Найдавніші зразки черепків посуду походять із IX-X ст. і віднайдені Я. Пастернаком на Княжій горі у Крилосі. Для них характерними є форми з розхиленими вінцями та декорування хвилястим орнаментом. Серед цих черепків знайдено і маленький кухлик, вкритий шаром поливи-склиці. Дослідники вважають, що кухлик виконував функцію тигелька для розливу металу у форми. В урочищі Церквиська виявлено три глинобитні печі на велику кількість керамічного посуду, кухонних виробів із клеймами на

денцях. Окрім посуду, з кераміки виготовлялись й інші побутові предмети: іграшки, свічники, орнаментовані вироби у формі яйця (писанки). Одну цілу глиняну писанку знайдено Я. Пастернаком у Крилосі. Писанка вкрита темно-зеленою поливою з жовтим орнаментом, котрий нагадує писані клямри.

До виробів архітектурно-декоративної групи належать полив'яні плитки. Такі плитки зустрічаються при розкопках храмів і палаців на всій території Галицько-Волинського князівства. У XII ст. вони використовувались для укладання підлоги і облицювання стін. Галицькі плитки мали різноманітну форму (квадрат, прямокутник, трикутник, круг тощо), що дозволяло створювати різні варіанти композицій. Поряд із звичайними плитками, галицькі майстри виготовляли і рельєфні плитки. У рельєфному рисунку використовувались зооморфні та рослинні мотиви. Такі рельєфні плитки виявлено у Галичі, неподалік руїн Успенського собору. Виявила їх археологічна експедиція на чолі з М. Каргером у 1955 році. Мистецтвознавчий аналіз цих плиток провели вчені М. Малевська і П. Рапопорт. Вони поділили галицькі рельєфні плитки на два основних типи. До I-го типу відносяться тонкі (1,2–1,8 см) плитки, вкриті поливою. Ці плитки використовувались для вимощування підлоги. Плитки II-го типу товстіші (2,5–4,8 см) і у переважній більшості не покриті поливою. Рельєфи плиток не мають слідів потертості від ніг. Це свідчить, що їх використовували у вертикальних конструкціях. Більшість таких плиток походить із розкопок на Золотому тоці.

Плитки I-го типу були вкриті зеленого, жовтого, рідше – коричневого кольору поливами. На переважній більшості рельєфних плиток підлоги зображені рослини та міфологічні тварини – грифони, єдинороги, птахи-сирини. На плитках підлоги сирини мають вигляд птахів, оточених рослинами. Людські голови сиринів зображено в профіль і увінчано фригійськими шапочками. На плитках II-го типу сирини зображені серед рослин і з переплетеними або пророслими хвостами. Кожна фігура на плитках розташована в колі, оточеному чотирикутником. Це давні архаїчні символи, які отримали християнську інтерпретацію. Вони символізують Землю і Небо. Ще одне зображення, що часто зустрічається на галицьких плитках, – грифон. Всі зображення грифона на плитках орлиноголові і мають вузькі борідки, а хвіст часто закінчується розгалуженою гілкою.

Рельєфні керамічні плитки були поширені лише на території Галицько-Волинського князівства і, безперечно, є унікальною пам'яткою галицького мистецтва.

Давньогалицьке мистецтво не тільки синтезувало ранньослов'янське, візантійське, романське, а й зберігаючи своє духовне обличчя та художні особливості, стало унікальним явищем у формуванні світової середньовічної культури, а також нових традицій українських митців XVI – початку XX ст. Галицькі майстри по-своєму інтерпретували кращі досягнення інших культур, дотримувались художніх та духовних традицій національного мистецтва. Все це було могутнім поштовхом до становлення і розвитку своєї галицької школи мистецтва.

Як бачимо, на теренах Галицько-Волинського князівства виникла потужна мистецька школа, що дала поштовх для розвитку не тільки різним видам художнього ремесла, а й народному мистецтву загалом. Ця школа виплекала цілу когорту відомих поетів, музикантів, художників та народних майстрів, які з покоління в покоління передавали кращі мистецькі традиції рідного краю. Для всіх прийдешніх поколінь важливо було не втратити, не загубити це життєдайне джерело творчості, а берегти й збагачувати його. Саме для забезпечення неперервності художніх традицій краю й назріла потреба у створенні школи художніх ремесел в м. Галичі, на Івано-Франківщині.



## **РОЗДІЛ 2**

### **ЗБАГАЧЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ І МЕТОДІВ ЗАНЯТЬ З ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА В ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ**

#### **2.1. Використання інноваційних освітніх технологій на заняттях з декоративно-ужиткового мистецтва в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах**

Педагогічні проблеми відродження та розвитку традиційних художніх промислів, питання викладання декоративно-ужиткового мистецтва, а особливо – залучення дітей до народних художніх традицій, отримали за останні роки новий стимул, піднялись на новий рівень теоретичної і практичної розробки.

Тому в сучасних умовах потрібно науково змінити підхід до навчання, звертаючись при цьому до духовних коренів народного мистецтва, його зв'язків з природою, побутом, фольклором, із живими традиціями, в тому числі і стосовно матеріалу, інструментів та обладнання. Тільки повноцінне залучення учнів до вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва може стати умовою найбільш успішного використання його виховних можливостей.

У педагогічному процесі навчання дітей важливою є змістовна перевага світоглядного, когнітивного курсу над елементами практичного виконання, тобто пряма залежність виконавських навичок учнів від рівня внутрішньої духовності та їхнього розвитку в процесі художньо-творчої діяльності.

Виховання у дітей високої художньої культури, яка поєднувалась би з глибокими знаннями в галузі історії, мистецтва, традицій і звичаїв свого народу, емоційною чутливістю, можливе лише при комплексному вивченні різних жанрів народного мистецтва (музичного, образотворчого, усної творчості тощо).

Враховуючи сучасні науково-педагогічні вимоги до змісту та викладання народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також аналіз стану викладання його в школах та позашкільних закладах ми визначили ефективні шляхи використання виховних можливостей цього виду мистецтва. Насамперед, це вдосконалення змісту програм навчання, де центральне місце повинні займати такі питання, як:

– значення традицій у народному мистецтві та їх роль у передачі

майстерності з покоління в покоління;

– засвоєння певних традиційних художніх і технологічних прийомів, поняття про творчий характер ручної праці, роль особистості майстра в народному мистецтві, народний орнамент, його походження й основні види, вивчення особливостей рідного краю (природи, побуту, фольклору тощо);

– формування художньої культури в декоративно-прикладній діяльності, що включає художній смак до відбору декоративних елементів, уміння цілісно вирішити конкретний твір мистецтва, опираючись на традиційні елементи місцевого народного орнаменту, знання декоративних властивостей матеріалу та способи його обробки;

– формування виконавських навичок у процесі художньої діяльності;

– раціональне використання різних форм занять із народного декоративно-ужиткового мистецтва: різноманітність типів навчальних занять (лекцій, практичних занять, екскурсій до художніх і краєзнавчих музеїв, на підприємства художніх промислів) поза-класних, гурткових занять (зустрічі з народними майстрами, художниками, поглиблене вивчення технології виготовлення і декорування виробів).

У теоретичному і практичному навчанні важливо віддавати переваги не просто окремим прийомам і способам виготовлення виробів, а розкривати перед учнями всю цілісність і своєрідність народної культури, глибоко проникати в традиції місцевих художніх ремесел.

Педагогу позашкільного навчального закладу чи учителю загальноосвітньої школи необхідно у всіх групах (класах) урізноманітнити види діяльності школярів із декоративно-ужиткового мистецтва: декоративна робота на площині, аплікація різними кольорами тканин, вирізання орнаментальних узорів, виконання ескізних деталей національного костюма, також пропонуємо включити у виконання декоративних завдань таку роботу:

а) для уроку в класі – декоративну роботу на площині (папір, картон); аплікацію із кольорового паперу, картону, різних тканин, вишивку;

б) для гурткової роботи – ліпку об'ємних предметів декоративно-ужиткового мистецтва з глини і пластиліну, аплікацію, складання

ескізів різних предметів на площині акварельними і гуашевими фарбами для виготовлення цих предметів із конкретного матеріалу на уроках праці;

в) на уроках праці – використання таких матеріалів як дерево, пластмаса, пінопласт, різнокольорові і однотонні тканини, кольорові нитки тощо.

Для бесід із використанням декоративно-ужиткового мистецтва (для дітей 5–9 кл.) доцільно включити в програму такі питання:

а) розвиток уяви про види і специфічні особливості предметів декоративно-ужиткового мистецтва, розкриття самотності, історичної і художньої цінності даного мистецтва і його ролі в житті, побуті, його взаємозв'язок із культурними традиціями народу;

б) образне сприйняття творів декоративно-ужиткового мистецтва, уміння бачити в ньому витoki національної своєрідності у характері зображення, оздобленні одягу та інтер'єру тощо.

Ми пропонуємо такі теми для проведення уроків-бесід:

1. Види декоративно-ужиткового мистецтва.

2. Які речі можна вважати творами декоративно-ужиткового мистецтва (ознаки, притаманні даному виду мистецтва: призначення, художність ужиткового предмета, форма і конструкція, які дають можливість встановити в речі – виразність, чіткість і лаконізм, що визначають художні якості предмету).

3. Специфічні особливості, притаманні лише творам декоративно-ужиткового мистецтва, в порівнянні з творами образотворчого мистецтва.

4. Народний орнамент і його види, типи, роль орнаменту в народному і сучасному декоративно-ужитковому мистецтві.

5. Орнаментальні композиції в творах народних майстрів і художників сучасних промислів (вишивка, національний костюм).

У процесі бесіди, щоб закріпити, систематизувати знання і уяву дітей про види декоративно-ужиткового мистецтва при створенні образу, вчителю важливо використати порівняльний метод – взаємозв'язок декоративного мистецтва з просторовими видами мистецтва – скульптурою, архітектурою. При цьому особливу увагу варто приділити самостійному аналізу й оцінці творів школярами. Бесіди потрібно супроводжувати ілюстративними матеріалами і найбільш цікавими зразками декоративно-ужиткового мистецтва, які доступні сприйняттю дітей.

В організації декоративно-ужиткової творчості школярів педагог повинен враховувати основні принципи викладання та специфічні завдання цього мистецтва:

1. Головний принцип, який повинен бути покладеним в основу сучасного заняття (уроку) з художньо-декоративної діяльності, – зв'язок занять декоративно-ужитковим мистецтвом із сучасними вимогами суспільства до мистецтва та його ролі в організації навколишнього середовища (побутового, громадського, виробничого).

2. Розвиток умінь та навичок сприйняття навколишнього матеріального простору як художнього середовища для певної діяльності в житті людини.

3. Формування правильного розуміння сучасного співвідношення художньої та ужиткової функцій предмету.

4. Формування посиленого вміння самостійно виготовити художньо оформлену річ.

5. Застосування різноманітних технік та видів декоративно-ужиткового мистецтва у практичній діяльності (на площині, в об'ємі, у просторі).

6. Поєднання у практичній діяльності індивідуальних і колективних форм роботи.

Доцільно, щоб діти не тільки працювали на площині, потрібно вводити у процес роботи елементи художньо-конструктивного вирішення. Це надасть змогу педагогу розвивати прикладну діяльність дітей, не тільки в техніці малювання предметів, але і в зв'язку з формуванням художньо-конструкторського і просторового мислення, виховання відчуття і сприйняття культури матеріального світу, розуміння підлітками складних співвідношень, які виникають у процесі виготовлення речі між її функцією, матеріалом, призначенням та зовнішньою формою і декором.

Художні види робіт школярів варто спрямовувати в русло творчого розвитку, виконання ескізних зарисовок для ужиткових робіт, які повинні знайти своє обов'язкове втілення в матеріалі на уроках праці. Тим самим перед учителем відкривається можливість перенести художній замисел у реальний декоративно-ужитковий предмет. Таким чином отримати художньо-естетичний результат уроків декоративно-ужиткового мистецтва шляхом формування в учнів творчого, активного ставлення до дійсності, розуміння природи праці у процесі практичного виконання декоративної речі.

Таким чином, педагогічна робота вчителя з використання декоративно-ужиткового мистецтва повинна бути спрямована на вирішення багатьох важливих завдань навчання і естетичного виховання засобами народного і сучасного декоративно-ужиткового мистецтва і проходити за двома напрямками:

1) вивчення культурної спадщини свого народу з декоративно-ужиткового мистецтва, порівняльний метод вивчення національного мистецтва загалом, і мистецтва етнографічних осередків, виявлення загальних регіональних ознак, характерних для всього українського мистецтва;

2) формування у дітей навичок самостійного сприймання творів різних видів декоративно-ужиткового мистецтва у комплексі з іншими видами мистецтва.

Формування в дітей знань про витоки, художні традиції народного декоративно-ужиткового мистецтва має проходити на основі осмисленого запам'ятовування і сприйняття головних і часткових особливостей творів різних традиційних центрів народного мистецтва.

Під час занять доцільно використовувється фрагментарне прослуховування народної музики, поетичні твори, а також широко застосовується різноманітний ілюстративний матеріал, особливо зразки творів народних майстрів, по кожному з яких проводити художньо-змістовий аналіз.

Поглиблення художньо-змістового аналізу художньої речі зазвичай відбувається завдяки більш повному відображенню зв'язків художньої речі з середовищем, життям, традицією, історією народу, з народним світосприйманням, національною свідомістю. Художні речі це такі твори народної зображально-пластичної творчості, в образному вирішенні яких втілились типові особливості і художня система прийомів школи народної майстерності на будь-якому рівні: від місцевого традиційного промислу до рівня національного.

У художньо-змістовому аналізі художньої речі варто висвітлювати такі питання: коли, де і ким створено художній виріб; як форма, декор, техніка виконання поєднуються з матеріалом і призначенням речі; різноманітність декоративних мотивів і техніки їх виконання в народному мистецтві; спільне і відмінне у створенні художніх виробів різних шкіл народної майстерності; роль естетичного сприймання природи і трудової діяльності у виготовленні художнього

виробу майстром; значення цих моментів для власної творчої діяльності учнів.

У виборі зразків художніх виробів ми не повинні обмежуватись тільки одним видом народного промислу, дуже важливо дати учням уявлення про різні види народного мистецтва, їх цілісність і своєрідність, показати ансамблевисть художніх речей – їх гармонійне поєднання з навколишнім середовищем, іншими речами.

Після такого загального ознайомлення учнів із різними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва необхідно більш глибоко вивчати певний вид художнього промислу. Засвоєння матеріалу варто розпочинати зі зразків промислу рідного краю. Для цього доцільно проводити експедиції у місця традиційних художніх промислів свого регіону. Тут учні ознайомляться з природою, звичаями краю, безпосередньо з творчою діяльністю народних майстрів, секретами їх творчості. Знайдені вироби необхідно фотографувати, фіксувати в зарисовках, проводити обміри та встановлювати їх художньо-етнографічну цінність за допомогою працівників музеїв, викладачів, старожилів. Сприйняття дітьми цих творів безпосередньо у побутовому інтер'єрі посилює усвідомлення зв'язку їх художнього образу із загальним ансамблем предметного середовища.

Для формування в учнів уявлень про декоративну культуру необхідно розвивати в них вміння сприймати, цінити і милуватись не тільки зразками мистецтва, але і навколишньою природою та явищами живої дійсності, виховувати здатність бачити красу і досконалість форм природи. Цьому сприяє проведення екскурсій на природу, під час яких варто робити зарисовки і кольорові начерки різних об'єктів природи.

Рекомендовано також використовувати на базі музею такі форми роботи, як екскурсії, заняття в музеї, дослідницька діяльність. Ці заняття мають не тільки пізнавальний, освітній характер, але й сприяють вихованню й розвитку в учнів почуття прекрасного, потреби творити і жити за законами краси.

Бажано, щоб на заняттях учні могли робити зарисовки окремих видів – виробів народного мистецтва. Зарисовки потрібно проводити як з експонатів у музеї, так і з археологічних знахідок і зразків народного мистецтва, що знаходяться в музеї чи фонді цього закладу. Перед учнями важливо поставити конкретне завдання: короточасні й довготривалі зарисовки всього виробу, фрагментів найбільш

виразних орнаментальних мотивів різних шкіл народного мистецтва. Такі зарисовки – це цінний методичний фонд кожного учня, на основі якого згодом будуть створюватись ними власні творчі композиції художніх виробів.

У процесі роботи над орнаментальною композицією необхідно націлювати діяльність дітей на створення нових декоративних образів, навіяних різноманіттям і багатством рослинного і тваринного світу.

Проектування орнаментальних або сюжетних композицій повинно вестись в єдності з цілісним вирішенням художнього виробу. Тільки безпосередня робота учнів над цілісним вирішенням художньої речі допоможе розвинути у них розуміння композиційних законів побудови форм і декору речі, відчуття декоративного, дасть дітям цілу низку вмій і знань, необхідних для загального художньо-естетичного розвитку.

Як ми вже знаємо, наявна в наш час система викладання образотворчого та декоративного мистецтва в школах та навчальні програми з цього предмета спрямовані головним чином на вироблення в учнів практичних навичок художньої грамоти. Питання ж більш широкого художнього та естетичного виховання залишаються поки що осторонь від шкільної практики викладання образотворчого та декоративного мистецтва і не завжди на достатньому рівні знаходяться вони у позашкільних закладах.

Тому зміст програм повинен бути складений таким чином, щоб він виконував основні навчальні, виховні та розвивальні функції. Разом із технічною підготовкою та оволодінням професійними навичками необхідний загальний естетичний і художній розвиток учнів.

Програми й методичні рекомендації мають включати: глибоке вивчення історико-культурної спадщини і проблеми її збереження; ознайомлення з народними звичаями і традиціями, пам'ятниками історії і культури; декоративними якостями матеріалів; засвоєння художніх можливостей технологічної обробки матеріалів і того, як технологія впливає на декоративні якості виробів; питання охорони природи і екологічне виховання.

Весь процес навчання повинен бути творчим, послідовним і спрямованим на формування естетичної та екологічної культури особистості, на розвиток художньо-творчих здібностей і духовних потреб, пізнавальної і громадсько-трудової активності. Саме такий

широкий підхід до навчально-виховного процесу зможе дати повноцінну гуманістичну основу власній творчості школяра.

Виходячи з таких вимог до програм із декоративно-ужиткового мистецтва, автором (Тимків Б.М.) було створено й апробовано у школах України програми для шкіл і позашкільних закладів, де вивчається декоративно-ужиткове мистецтво. Ці програми передбачають взаємозв'язок процесів теоретичного і практичного навчання. Зміст програми включає такі теми: народні художні промисли; основи композиції; основи матеріалознавства; технологія виготовлення художніх виробів; види декорування виробів, в той час як раніше в старих програмах все зводилось виключно до декорування виробів.

Важливою складовою навчання за запропонованою програмою є уроки з теми “Народні художні промисли”. Метою цих занять є оволодіння дітьми відомостями про історичні витоки, художні особливості, стилістичний напрямок традиційних народних промислів. У процесі цих занять необхідно прищеплювати учням любов до народної творчості, навчити розуміти її безкінечну художню цінність і з пошаною ставитись до творів народного мистецтва, пам'ятників історії та культури.

Змістом програми передбачено: бесіди, лекції з широким використанням ілюстративного матеріалу (репродукції, кольорові фотографії, слайди, взірці художніх виробів відомих майстрів), в роботі з якими основну увагу варто приділяти художньо-змістовому аналізу творів народного мистецтва; організація зустрічей і бесід із відомими народними майстрами, художниками; проведення екскурсій-уроків у музеї (народних промислів, краєзнавчі), відвідування виставок декоративного мистецтва, а також проведення експедицій із метою вивчення місцевих форм функціонування народного мистецтва.

Заняття на тему “Основи композиції” передбачають навчити учнів втілювати свої задуми у конкретний художній виріб у традиціях місцевого промислу. Проектування орнаментальних або сюжетних композицій не повинно вестись у відриві від цілісного вирішення художнього виробу. Тільки безпосередня робота учнів над цілісним вирішенням художньої речі допоможе розвинути в них чітке розуміння композиційних принципів побудови форм і декору речі, відчуття ритму, кольору, дасть їм низку вмій і навичок, необхідних для їхнього загального художнього й творчого росту, а також для



правильної постановки роботи в матеріалі. Тому в основу навчання учнів декоративно-ужитковому мистецтву повинна бути покладена робота по створенню цілісної художньої речі.

У процесі навчання за цією програмою передбачено виховати учнів не тільки технічно вмілими виконавцями, але і сформувати у них знання про різні види народного мистецтва, про їх цілісність і своєрідність, про зв'язок із природою, традиціями, життям, історією народу, з народним світоглядом, національною самосвідомістю, розкрити ансамблевість художніх речей – гармонійне поєднання з навколишнім середовищем, іншими предметами.

У процесі практичного навчання школярі виготовляють художні речі за раніше створеними ескізами (проектами) на практичних заняттях з "Основ композиції".

На заняттях з теми "Робота в матеріалі" передбачається глибоке вивчення й оволодіння техніками і високохудожніми прийомами декоративного мистецтва, які мають за собою великі художні традиції і пов'язані з дійсно національною культурою.

Практичне навчання спрямовано на формування у школярів навичок і вмінь з художньої обробки матеріалів на основі виконання ними нескладних художніх виробів. Виконані учнями вироби, повинні мати яскравий національний колорит, певну художню цінність і високу якість виконання, відповідати функціональним і естетичним вимогам, бути суспільно корисними.

На заняттях доцільно проводити бесіди з метою усвідомлення учнями мети трудової діяльності, формування раціональних прийомів виконання художніх робіт. Особливе місце відводиться правильному і безпечному виконанню робіт, бережливому ставленню до інструментів, обладнання, а також економному й ефективному використанню матеріалів і навчального часу, культурі праці.

Програми побудовані на варіативній основі:

- учні можуть освоювати види художньої обробки матеріалу в техніці, властивій місцевому художньому промислу, і виготовляти вироби з врахуванням художніх традицій свого регіону;
- враховуючи характерні особливості і традиції місцевого промислу, на базі якого ведеться навчання, а також конкретні умови й потреби школи або ж позашкільного закладу, дозволяється перестановка тем, можна скорочувати або збільшувати час з окремих тем, зберігаючи при цьому загальну кількість навчальних годин.

Однією з форм інтеграції світоглядних і художньо-розвивальних сторін занять народним декоративно-ужитковим мистецтвом є використання альтернативних блоків.

У 1-й блок входять: організація зустрічей і бесід із провідними майстрами художнього промислу; екскурсії на підприємства художніх промислів, у домашні майстерні майстрів-надомників; проведення уроків у музеї народних промислів або в методичній кімнаті підприємства художніх промислів; відвідування численних виставок декоративного мистецтва, ознайомлення з приватними зібраннями колекціонерів; проведення експедицій для збирання й вивчення творів народного мистецтва місцевого художнього промислу; організація шкільних куточків народного мистецтва чи міжшкільного музею.

У 2-й блок входять: робота з метою вивчення й відродження "згасаючих" художніх ремесел: експедиції для виявлення майстрів, які володіють художнім ремеслом, характерним для даної місцевості; збір і вивчення старовинних речей, що збереглися в місцевих людей; організація шкільних куточків народного мистецтва; проведення зустрічей і бесід зі старожилами села, істориками, мистецтвознавцями; залучення народних майстрів, які володіють місцевим традиційним ремеслом, до педагогічної діяльності з відродження й розвитку художнього ремесла на базі шкільних майстерень; використання форми учнівства (за згодою майстра до нього прикріплюються найбільш здібні й зацікавлені учні для вивчення й оволодіння секретами традиційного мистецтва безпосередньо в його майстерні); проведення екскурсій-уроків у краєзнавчому, історичному музеях, відвідування виставок народного і декоративно-ужиткового мистецтва.

Як приклад, створена нами варіативна програма для гуртків декоративно-ужиткового мистецтва за профілем "Художня обробка дерева", розрахована на 2-х річне навчання по 144 години на рік. Заняття розраховані на 4 год. один раз на тиждень.

Розглянемо тематичні плани програми для гуртків 2-х річного навчання, а також знання і вміння, які повинні отримати старшокласники у процесі навчання по цих програмах (додаток А).

**Учні 1-го року навчання повинні знати:**

- основні відомості про народні художні промисли рідного краю, їх характерні особливості;

- художні і виконавські традиції народного декоративно-ужиткового мистецтва, історію їх виникнення та розвитку;
- різні види народного мистецтва, про їх цілісність і своєрідність, про зв'язок із природою, традицією, історією народу;
- значення традицій у народному мистецтві та їх роль у передачі майстерності від покоління до покоління;
- значення творчої особистості майстра в народному мистецтві;
- принципи створення художньої речі, спираючись на традиції місцевого промислу;
- декоративні властивості матеріалів і способи їх обробки;
- елементи й мотиви місцевої традиційної різьби і прийоми їх виконання;
- технологічний процес виготовлення виробів і декорування їх різьбою;
- інструменти, що використовуються, та прийоми заточки і правки;
- правила безпеки праці і протипожежної безпеки, вимоги до організації робочого місця.

#### **Учні 1-го року навчання повинні вміти:**

- розрізняти за характерними особливостями твори різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю;
- робити зарисовки, обміри зразків виробів;
- проектувати прості вироби у традиціях місцевого промислу і виготовляти їх;
- розробляти композиції традиційної різьби і виконувати їх на поверхні виробу;
- розрізняти декоративні властивості матеріалів і обробляти їх традиційним способом;
- заточувати і заправляти необхідний інструмент;
- організовувати робоче місце, дотримуватись правил безпеки праці і протипожежної безпеки.

#### **Учні 2-го року навчання повинні знати:**

- основні відомості про народні художні промисли, історію їх виникнення і розвитку;
- спільні й відмінні риси художньо-образних систем різних шкіл народної майстерності;
- основні відомості про художню обробку дерева різних традиційних центрів, їх характерні особливості;

- ансамблевість художніх речей – гармонійне поєднання з навколишнім середовищем та іншими речами;
- технологічний процес виготовлення різних традиційних виробів (токарних, столярних) та декорування їх різьбою;
- характер, особливості і традиційні прийоми виконання складних орнаментальних або сюжетних композицій різьби на різних по формі виробках;
- інструменти, пристосування та обладнання, що використовуються у процесі художньої обробки дерева;
- способи економного використання матеріалів, електроенергії і бережливого відношення до інструментів тощо;
- норми і правила з охорони праці.

**Учні 2-го року навчання повинні вміти:**

- розрізняти за характерними особливостями твори народного декоративно-ужиткового мистецтва різних традиційних центрів;
- робити зарисовки, обміри зразків виробів;
- робити реставрацію старовинних виробів;
- робити зарисовки природних форм і переробляти їх у декоративні;
- проектувати вироби в традиціях місцевого промислу (токарні, столярні) і виготовляти їх;
- самостійно розробляти орнаментальні та сюжетні композиції для різьби і виконувати їх на різних за формою виробках;
- вміло користуватись інструментами, обладнанням і пристосуваннями у процесі художньої обробки дерева;
- економно використовувати матеріали і електроенергію;
- дотримуватись вимог безпеки праці, протипожежної безпеки і охорони навколишнього середовища.

## **2.2. Удосконалення методики проведення занять з декоративно-ужиткового мистецтва в позашкільних навчальних закладах**

У цьому розділі ми розглянемо умови удосконалення методики проведення занять з народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Ми визначили дві групи методів засвоєння декоративно-прикладного мистецтва: дидактико-організаційні та художньо-творчі.

Група дидактико-організаційних методів (інформаційно-репродуктивний, проблемно-дослідницький, системно-узагальнюючий, семантичний метод) націлені, головним чином, на організацію та здійснення творчої діяльності учнів, на стимулювання і набування знань та практичних навиків художньої діяльності.

Група художньо-творчих методів (емоційно-репродуктивний, творчо-евристичний, ескізно-пошуковий, художньо-практичний метод) орієнтована на духовно-практичну діяльність, тобто на створення учнями творів декоративно-ужиткового мистецтва.

Розширення знань про художні та виконавські традиції народного декоративно-ужиткового мистецтва повинно проходити на основі осмисленого запам'ятовування і сприймання головних та відмінних особливостей творів різних шкіл народної майстерності.

З метою розширення знань художніх традицій декоративно-ужиткового мистецтва декілька занять доцільно провести у музеї народних промислів, краєзнавчому або у методичній кімнаті взірців підприємства художніх промислів чи на базі шкільного музею.

На базі музею доцільно використовувати такі форми роботи: екскурсії, уроки, дослідницька робота. Екскурсії повинні носити не тільки пізнавально-освітній характер, але й сприяти вихованню і розвитку в учнів почуття прекрасного, вимоги творити та жити за законами краси.

Мета уроків в музеї може бути різною, починаючи від ознайомлення з традиційним мистецтвом і розробки орнаментальних композицій, до святкової передачі шкільному музею кращих учнівських робіт.

На базі шкільного музею можна практикувати і проведення уроків із різьби по дереву. Ось, наприклад, на уроці-екскурсії у 9 класі на тему “Народний орнамент та його елементи” – учитель знайомить учнів з орнаментами композицій на старовинних

побутових виробів минулого (підсвічник, скринька тощо), із яких елементів складається композиція, як вони між собою поєднані.

Учні приходять до висновку, що майстрам минулого при-таманні навички складати і виконувати орнаменти, використовуючи невелику кількість елементів різьби, але дуже талановито та творчо поєднувати їх у завершальну композицію, яка гармоніє з формою, призначенням виробу, матеріалом та кольором.

З метою створення або ж поповнення експозиції шкільного музею доцільно організовувати пошуки старовинних речей - свідків історії минулого. Знаходячи давні речі, шляхом бесіди з батьками, старожилами села чи міста, працівниками музею учні повинні визначити коли і ким були створені ці художні речі, їх призначення тощо. Завдяки цьому школярі глибше пізнають життя та побут своїх предків, звичаї свого краю.

У музеї варто експонувати і вироби сучасних майстрів. З року в рік необхідно поповнювати музей і учнівськими роботами (вишивкою, різьбою по дереву, керамікою тощо). Це допоможе учням із відповідальністю ставитись до сьогоденного дня, бачити за численними історичними фактами та подіями частину свого життя.

Формування у школярів знань про художні та естетичні традиції декоративно-ужиткового мистецтва повинно проводитись на основі художньо-змістового аналізу творів традиційних шкіл народної творчості.

На заняттях варто аналізувати взірці не тільки виду, що вивчається, але й інших видів народного декоративно-ужиткового мистецтва (кераміка, вишивка, обробка металу, дерева тощо). У процесі такого художньо-змістового аналізу учні отримують уяву про цілісність та своєрідність різних видів народного мистецтва, про спорідненість образної системи, гармонійне поєднання їх один з одним і з навколишнім середовищем.

При цьому учні не тільки отримують знання, необхідні для створення художньої речі, але і оволодіють досвідом творчого осмислення народного мистецтва, визнають красназавчу роботу, набудуть навичок роботи у експедиціях, які пов'язані зі збиранням та вивченням творів народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Експедиції доцільно проводити у райони розташування традиційних художніх промислів. Під час експедиції учні ближче ознайомляться з природою, побутом рідного краю та безпосередньо

з творчою діяльністю народних майстрів, таємницями їх ремесла. Знайдені предмети доцільно зафотографувати, зафіксувати у зарисовках, провести заміри та встановити їх художньо-етнографічну цінність за допомогою працівників музеїв, вчителя, старожилів. У процесі експедиції у школярів вироблятиметься здатність художнього бачення навколишнього середовища, вони ближче визнають свій край, усвідомлять значення народного декоративного мистецтва у духовно-матеріальному житті суспільства, а також формуватиметься свідомий та творчий підхід до художньої спадщини як національної, так і інших народів, виявляючи їх взаємозв'язки та взаємовплив.

Весь навчально-виховний процес повинен бути побудованим на важливих дидактичних принципах - від відомого до невідомого, від простого до складного, на основі міжпредметних зв'язків (народне мистецтво повинно розглядатись в єдності декоративних, пісенно-музичних, поетичних, історичних, зображально-пластичних образів).

Декоративно-прикладна діяльність школярів є основою для формування у них уявлень про декоративну культуру.

Великі можливості у справі формування декоративної культури учнів має робота їх над цілісним вирішенням художнього твору, яка підпорядковує єдиній творчій меті підбір матеріалу, визначення способу його обробки, пошук потрібної форми, відповідного їй візерунку тощо. Все це сприяє розвитку творчого мислення, смаку та відчуття міри, матеріалу, розуміння законів композиції. Однією із важливих якостей композиційного мислення є відчуття декоративності.

Духовний світ та естетична уява народу віками складались у постійному спілкуванні з природою, яка наділила його відчуттям краси, прагненням робити свої твори яскравими та радісними. Завдяки цьому твори, що вийшли з рук талановитих народних художників, вирізняються художньою завершеністю.

Тому важливо формувати у школярів вміння сприймати й цінити не тільки зразки мистецтва, але й навколишню природу і явища живої дійсності, виховувати у них здатність бачити в красі і завершеності форм природи, потенційну основу для своєї художньої діяльності.

Школярам варто запропонувати виконання домашніх завдань по вивченню та зарисовках форм природи рідного краю, а також виробів народного мистецтва не тільки в музеях або в приватних зібраннях, але й тих, що зберелися в населення. Цей матеріал надалі допоможе

учням глибше зрозуміти походження, характер та зміст декоративних форм у народному мистецтві, а також розкриє можливості і способи використання вивчених форм у процесі створення художніх виробів.

Так, наприклад, вивченню художньої обробки дерева передують ознайомлення учнів з різними породами дерева, його декоративними і фізичними якостями. Знання властивостей дерева дозволяє побачити його природну красу, щоб пізніше виявити його “художнє звучання” у творах мистецтва.

Для закріплення знань про декоративні властивості матеріалу і способи його обробки проводяться екскурсії на підприємство художніх промислів. Там учні матимуть можливість побачити майстрів у роботі над матеріалом, як враховуються його особливості при виборі способу обробки дерева і технології виготовлення виробу, які впливають на декоративні якості виробів.

Проектування орнаментальних або сюжетних композицій варто вести у поєднанні з цілісним вирішенням художнього виробу. Це допоможе закріпити у школярів розуміння композиційних законів побудови форми та декору речі, відчуття декоративного сприятиме формуванню у них вмінь і знань, необхідних для загального художнього і творчого росту.

За базу навчання школярів художнім ремеслам повинна бути покладена практична, реальна робота щодо створення художніх виробів. При цьому учні повинні не просто копіювати взірці, а творчо використовувати отримані знання та навички, komponуючи мотиви й елементи орнаменту, форми виробів по-своєму, опираючись на традиції місцевої школи народного мистецтва. На етапі проектування виробу вчитель повинен звертати увагу учнів на своєрідність орнаменту і форм місцевого промислу, підкреслювати простоту зображальних засобів і художню виразність майстрів-художників.

Керуючи роботою над декоративною композицією, необхідно спрямовувати діяльність учнів не тільки на відтворення відомих їм мотивів, але і на створення нових декоративних образів, навіяних різноманіттю та багатством рослинного і тваринного світу.

Формування почуття декоративного у школярів варто починати з найпростішого: подати учням загальне поняття про зв'язок орнаменту з природою, народним світоглядом, національною культурою, про характерні особливості побудови його художньо-образного змісту; розкрити поняття симетрії та рівноваги форм тощо. Пояснення



необхідно супроводжувати показом зразків декоративно-ужиткового мистецтва.

Для успішного формування в учнів уміння цілісного вирішення художнього виробу перед учнями варто поставити завдання спроектувати виріб на основі вивчених раніше художньо-естетичних традицій місцевого промислу. Успіх вирішення цього завдання багато у чому залежить від глибини розуміння школярами цих традицій, розуміння різноманітності зв'язків художньої речі з життям і побутом народу, кому і для якої події вона буде приурочена. Наприклад, учням можна запропонувати виготовити художній виріб до Дня Матері. Це зобов'яже учнів більш вимогливо поставитись до роботи, що спонукатиме їх до правильного вибору матеріалу, визначення способів його обробки, знаходження форми та відповідного їй орнаменту. Учні можуть виготовити скриньку-сувенір. Прототипом у вирішенні цього завдання служитимуть зразки традиційних місцевих скринь.

Народні майстри України набули великого практичного досвіду в знаходженні пропорцій художньої форми предметів декоративного мистецтва, де за основу форми вони завжди брали практичну доцільність виробу. Тому учням доцільно рекомендувати дотримуватись вироблених народними майстрами прийомів та способів створення традиційних форм виробу.

Роботу варто починати із складання ескізу скриньки, в якому відобразити загальний характер предмета, знайти співвідношення цілого і деталей, пропорцій, підібрати місце для розташування центрального мотиву, його величину в орнаментальному оздобленні. Ескіз виконується в цілому та розгорнутому виглядах (окремо для кришки і для кожної стінки скриньки). Композиція узору, вміння поєднати декор з формою предмету багато у чому залежать від творчої індивідуальності самого виконавця.

При складанні орнаментального зображення необхідно враховувати не тільки його здатність оздобити форму, але й здатність виділити її, посилюючи таким чином цілісність виробу.

Під час складання композиції орнаменту потрібно привчати учнів виходити від форми виробу, бо саме вона визначає підбір орнаментальних мотивів, зв'язок їх між собою та розташування на поверхні.

У процесі практичного навчання школярі повинні виготовляти художні речі за попередньо створеними ескізами (проектах). Під час

роботи доцільно спрямовувати учнів на те, щоб виконані ними вироби мали яскравий національний колорит, певну художню цінність і якість виконання, відповідати функціональним та естетичним вимогам, були суспільно корисними.

Практичні заняття повинні бути спрямовані на формування в учнів навиків виготовлення художніх виробів на основі знань, отриманих ними у процесі теоретичного навчання (особливо при художньо-змістовому аналізі художніх творів). На цих уроках варто глибоко вивчати і застосовувати у роботі кращі, перевірені досвідом багатьох поколінь художні прийоми декоративного мистецтва, які мають глибокі традиції і пов'язані з національною культурою.

Послідовність в ознайомленні учнів з різними прийомами і технікою художньої обробки матеріалів визначається складністю самої художньої речі, технологією її виготовлення, матеріалом і призначенням.

Для досягнення більшої зацікавленості школярів у праці можна поряд з художніми речами індивідуального (сувенірного) характеру виготовляти речі громадського призначення. Великі, трудомісткі роботи повинні виконуватися разом, що дасть можливість учням випробувати себе у колективній роботі.

Особливу увагу на заняттях учителям варто звертати на правильне і безпечне виконання учнями робіт, їх бережливе ставлення до інструментів, обладнання, а також на економне використання матеріалів, ефективний розподіл навчального часу, культуру праці.

Привабливість роботи залежить від її умов, предмету і знарядь праці, вона відіграє чималу роль у формуванні в учнів позитивних мотивів прагнення до художньої творчості.

Велика увага повинна приділятися виробленню в учнів уміння планувати свою роботу, включаючи вибір художньої речі, її призначення, розробку орнаменту, вибір матеріалів.

Вивчення основних виражальних засобів декоративного мистецтва і практичне оволодіння виконавськими прийомами художньої обробки матеріалів повинно проходити одночасно.

У процесі педагогічної практики доцільно привчати дітей до певної системи самооцінки художніх виробів. Під час самооцінки учнівських робіт вчителем звертається увага на такі критерії: а) вміння цілісного вирішення художнього твору; б) художньо-декоративна виразність виробу; в) майстерність виконання.

Складні роботи школярів вимагають більш глибокого і розгорнутого аналізу, тому вчитель повинен сам прорецензувати такі вироби і запропонувати учням оцінити їх.

Щоб навчити дітей самостійно аналізувати якість виконаного завдання, варто запропонувати їм прорецензувати згідно з вищеназваними критеріями роботи своїх однокласників. Учням надається можливість подивитись на вироби своїх товаришів, і в той же час пропонується поставити й собі оцінку з коментарем та обґрунтуванням. При аналізі виконаних виробів особлива увага звертається на причини допущених помилок.

Формування у школярів уявлень про красу, гармонію, цілісність виробів повинно здійснюватись на кожному занятті. Це сприяє розвитку в учнів естетичного смаку. На естетичне виховання і художній розвиток дітей впливає також й естетичне оформлення кабінету чи майстерні, чистота і культура робочого місця, використання в навчальному процесі естетично оформлених наочних посібників, роздавального матеріалу.

Як знання, так і виконання роботи вимагають неодноразового повторення. А від рівня сформованості уявлень про декоративну культуру та виконавські навички залежить не тільки кінцевий результат художньої праці, але й сама ця праця стає красивішою, привабливішою.

Гармонія робочої пози і рухи руки з інструментом, з-під якої народжується твір мистецтва, – така праця дає естетичну насолоду як самому учневі, так і тому, хто спостерігає за його діяльністю.

Постійні вимоги до акуратності, точності в роботі, дотримання учнями послідовності виконання художніх елементів, використання додаткової літератури й ілюстративного матеріалу (наприклад, твори в музеї декоративного мистецтва) сприяють досягненню відповідного рівня майстерності.

Варто відмітити, що значний вплив на виховання у дітей художньої культури має і особистість самого вчителя. Йому необхідні висока педагогічна культура спілкування з учнями, глибокі знання в галузі мистецтва взагалі і народного декоративно-ужиткового зокрема, бездоганність володіння всіма прийомами того виду мистецтва, який викладає, вміле використання в роботі естетично оформлених наочних посібників.

### **2.3. Аналіз творчого доробку та навчально-виховної діяльності Малої академії народних ремесел**

Теоретичними та методологічними засадами організації Галицької художньо-ремісничої школи (сьогодні Мала академія народних ремесел) стало дисертаційне дослідження Б. Тимківа з проблеми формування художньо-виконавської культури учнів на заняттях народним декоративно-прикладним мистецтвом. Результати дисертації були покладені в основу розробленої Б. Тимківим Концепції відродження та розвитку художніх ремесел і народних промислів. Згідно з цією Концепцією у 1990 році в м. Галичі (Івано-Франківська обл.) була відкрита перша в Україні авторська експериментальна художньо-ремісничка школа (автор Б. Тимків). Мета школи – духовний розвиток особистості, оволодіння учнями системою знань з історії України, її мистецтва, етнографії, фольклору, а також художньо-творчий розвиток особистості школяра.

У руслі сучасного розвитку педагогіки мистецтва актуальним постає системний підхід до пізнання, за яким об'єкт дослідження доцільно розглядати як самостійну систему, що функціонує в середовищі та взаємодіє з іншими системами, в тому числі інших середовищ. Тобто, педагогічний процес навчання мистецтву, необхідно розглядати як самостійну систему, що функціонує в певному полікультурному середовищі і взаємодіє з такими системами, як народні традиції (їх розвиток та неперервність); світоглядною системою, оволодіння практичними навичками та багатьма іншими освітніми, виховними та когнітивними системами.

Внаслідок застосування системного підходу в науці сформувалася інтегральна парадигма наукового мислення, яку називають цілісною або системною. Виходячи із основних постулатів нової парадигми, можна сформулювати сучасні підходи до вивчення декоративно-ужиткового мистецтва у навчальних закладах різного рівня акредитації.

Насамперед, необхідно усвідомити, що вивчення учнями народного декоративно-ужиткового мистецтва прилучає їх, певною мірою, до духовної спадщини, до традицій національної культури, збуджує інтерес до народної творчості, сприяє професійній орієнтації. Адже тільки повноцінне залучення до народного мистецтва може стати умовою формування художньої етнокультури молоді.

Необхідно звертатись до духовних коренів народного мистецтва, його зв'язків із природою, побутом, фольклором, традиціями. Вважаємо, що в процесі навчання важливо передбачити перевагу світоглядного, теоретичного курсу над елементами практичного виконання, тобто забезпечити пряму залежність виконавських навичок учнів від рівня їхньої духовності. Виходячи з цього, основними напрямками формування художньої етнокультури особистості можна вважати: передачу учням знань про витoki, художні та виконавські традиції народного декоративно-ужиткового мистецтва; формування уявлень про декоративну культуру, що передбачають гармонійне та цілісне вирішення мистецького виробу; забезпечення виконавської майстерності, що включає засвоєння певних художніх і технологічних прийомів та навичок виготовлення й декорування виробів.

Саме Галицька дитяча художньо-ремісничка школа, створена в 1990 р., як позашкільний заклад і регіональна школа відродження народного мистецтва краю базується на основі такої нової парадигми в галузі педагогіки мистецтва.

Тому, в розробленому Б. Тимківим Положенні, експериментальному навчальному плані, програмах та методичних рекомендаціях (1990 р.) передбачено такі цикли викладання:

- світоглядний або духовно-розвиваючий (історія мистецтв, краєзнавство, релігієзнавство, етнографія, археологія тощо);
- спеціальний або художньо-розвивальний (малюнок, живопис, композиція, кольорознавство, скульптура тощо);
- художньо-практична діяльність за спеціалізацією: художня обробка дерева, художня вишивка, кераміка та інші види ремесел;
- науково-дослідницька діяльність (краєзнавчо-етнографічна, пленерна та археологічна практика).

Така модель позашкільного навчального закладу та її система навчання дає можливість готувати молоде покоління до творчої діяльності, які в подальшому матимуть безпосередній вплив на національно-культурний розвиток України. Від їх громадянської позиції, глибокого знання історії України, її мистецтва, культури і традицій народу, від їх гуманізму і ерудованості залежатиме майбутнє нації. Пропаганда Концепції відродження художніх ремесел та народних промислів й авторської школи Б. Тимківа неодноразово висвітлювалась у засобах масової інформації «Світ молоді» № 119–

120 (06.10.1990 р.), «Педагог Прикарпаття» (22.10.1990 р.), «Галичина» (22.08.1992 р.). Результати діяльності авторської школи також висвітлювалися на Всесоюзному науково-практичному семінарі (Москва, 1991 р.) [16, 127-131].

Усвідомлюючи важливість створення такого закладу, ідею підтримали і тодішній голова Галицького райвиконкому Василь Крук, завідувач районним відділом освіти Ігор Коваль, які внесли значний вклад в організацію створення школи (виділили приміщення, меблі тощо). Відкриття галицької дитячої художньо-ремісничої школи стало знаковою подією для м. Галича, адже вона стала першим провісником тих суспільних процесів, що відбувалися в Україні.

На відкриття школи, яке відбулося 7 жовтня 1990 року було запрошено велику кількість відомих на Прикарпатті вчених: професорів В. Кононенка, М. Стельмаховича, Р. Скульського, М. Фіголя та інших. У своєму виступі професор Р. Скульський зазначив, що розроблена Б. Тимківим Концепція художньо-ремісничої школи є своєрідним продовженням, створеної ним (Скульським Р.П.) Концепції української школи Прикарпаття. Професор Р. Скульський неодноразово надавав методичну допомогу цьому єдиному навчальному закладу нового типу в Україні, брав участь у наукових конференціях та семінарах, присвячених діяльності художньо-ремісничої школи.

Упродовж перших п'яти років діяльності школи Б. Тимків був науковим керівником, щоразу аналізуючи ефективність розроблених експериментальних програм й навчального плану, вносячи корективи та окреслюючи нові завдання для наступних етапів розвитку школи.

Питання роботи авторської експериментальної школи були висвітлені в таких публікаціях Б. Тимківа – у матеріалах міжнародної [16, с. 127-131] та всеукраїнської [17, с. 102-105] науково-практичних конференцій, посібнику для вчителів за ред. проф. Р.Скульського [18, с. 138-176], а також у методичному посібнику для вчителів за ред. академіка АПН України Д. Тхоржевського [19, с. 131-136].

Першим директором школи став Михайло Гнатюк, навколо якого утворився колектив одностудентів – викладачів школи. Серед них – відомий історик, митець та педагог Роман Пашин. Ця людина своє життя присвятила вивченню історії та мистецтва древнього Галича. Ним було створено високопрофесійну серію графічних портретів

князів Галицько-Волинської держави. У школі пан Роман надзвичайно цікаво проводив заняття з історії мистецтва та релігієзнавства.

Нас усіх поєднувало одне – впевненість у правильності обраного шляху, любов до мистецтва та дітей. Нині, оглядаючись на 25-річний пройдений шлях нашою школою, можна сказати: “Задум удався. Ми принесли величезну користь відродженню народного мистецтва і відновленню традицій національного виховання дітей”.

У 2003 році, як і передбачалось Положенням, школа стала Малою академією народних ремесел. Це є беззаперечним досягненням всього педагогічного колективу, який очолює сьогодні Стефанія Сидорук.

Нині тут налічується більше 600 учнів, які навчаються за такими профілями: художня обробка дерева, художня кераміка, крій та шиття, бісероплетіння, художня вишивка тощо. Заняття проводять досвідчені педагоги, митці: Стефанія Сидорук – директор Малої академії та керівник гуртка “Декоративно-прикладного мистецтва” (художнє ткацтво та робота з соломкою), Юрій Кравченко – керівник гуртка з художньої обробки дерева, Віра Івасин – керівник гуртка з бісероплетіння, Тетяна Варунків – керівник гуртка “Народна вишивка, звичаї та обряди”, Марія Онофришин – керівник гуртка “Декоративно-прикладне мистецтво” (розпис, вишивка, робота з соломкою), Ігор Перекліта – керівник гуртка “Образотворчого мистецтва”, Петро Перекліта – керівник гуртка “Художньої кераміки” та інші викладачі Малої академії.

Мала академія народних ремесел стала своєрідним мистецьким осередком м. Галича, який не лише виховує сотні молодих митців а й відроджує давньогалицькі художні ремесла.

Значних успіхів на цій ниві досяг Петро Перекліта. Він самотужки відродив технологічний процес виготовлення лощеної чорнодимленої та полив’яної кераміки. Керамічні вироби митець виконує на гончарному крузі з витягуванням об’єму за допомогою стрічкових нашарувань глини та випалює їх на дровах в печі власної конструкції.

Ранній період творчості П. Перекліти характеризується використанням стилізованих екзотичних мотивів галицького середньовіччя. Це об’ємно-просторові твори у вигляді крилатих грифонів, химер, сирен, а також водолії та свічники з символікою “розквітлого дерева”.

Славні традиції давньогалицького ткацтва продовжує Стефанія Сидорук. У своїй творчості застосовує галицькі орнаментальні мотиви та сюжетні композиції. Окрім цього, вона ще й займається плетінням та аплікацією соломкою. Об'ємно-просторові вироби з соломки вирізняються композиційною довершеністю та своєрідним національним колоритом. Це багаточисельні ангелики, ляльки, різні звірятка та птахи.

Із давніх часів на галицьких землях поширеною була і художня обробка дерева. На жаль творів того часу майже не вціліло до наших днів. Тим не менше, відтворення своєрідних галицьких традицій цього ремесла, нині розвиває історик, митець, людина, яка одна із перших відстоювала ідею створення художньо-мистецького закладу саме у Галичі – Любомир Бродович. Він разом з Юрієм Кравченком створюють унікальні мистецькі твори, декоровані плоскорельєфною різьбою з використанням образів давньогалицьких міфологічних тварин та птахів (грифони, сирина, єдинороги тощо). Свої знання з історії мистецтва Галича та України, досвід творення мистецьких виробів Л. Бродович упродовж багатьох років щедро передає майбутньому поколінню майбутніх галицьких митців.

Подальшу художню освіту випускники школи здобувають у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника на кафедрі методики викладання образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та дизайну. Перший випускник галицької художньо-ремісничої школи Віталій Городецький нині працює старшим викладачем цієї ж кафедри та завідує відділом художнього ковальства та ювелірного мистецтва. Після закінчення галицької художньо-ремісничої школи навчався в Косівському технікумі народних художніх промислів імені Василя Касіяна, а згодом вступив до Львівської академії мистецтв, де успішно захистив магістерську роботу. В. Городецький бере активну участь у Міжнародних та Всеукраїнських симпозіумах та виставках з художнього ковальства.

На цій же кафедрі художній кераміці навчав досвідчений художник, випускник Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва (нині Львівська академія мистецтв) доцент Орест Голоневський. Закоханий у свою справу, він багато зробив для дослідження та відродження кращих традицій давньогалицької кераміки, починаючи від технологічних процесів і закінчуючи



особливостями орнаментики, стилістики, формотворення керамічних виробів галицьких майстрів. Працюючи на кафедрі понад 20 років, Орест Степанович виплекав цілу плеяду молодих талановитих керамістів, серед яких і Петро Перекліта, що гідно продовжує справу свого вчителя.

Важливо зазначити, що у створенні відділення кераміки на кафедрі у 1993 році, активну участь приймав доктор мистецтвознавства Юрій Лащук, який згодом працював на посаді професора цієї кафедри. До останніх днів свого життя, Юрій Пилипович займався науково-дослідницькою роботою, залучаючи до цього молодих викладачів кафедри та студентів. Завдяки його мудрим порадам, оволодіння гончарським ремеслом в університеті зазнало значного розвою.

Як бачимо, безперервність традиції народної кераміки функціонує і в системі освіти, що передається від викладача до студента і від студента (майбутнього вчителя) до дітей. Від могутнього Галицько-Волинського князівства нас відділяє багато століть, протягом яких були мистецькі втрати і знахідки, але сучасне покоління галичан зуміло відродити та збагатити славні традиції минулого.

## ВИСНОВКИ

Потреба людини в культурі організації житла, створенні затишного інтер'єру є постійною. Задоволення цієї потреби, згідно з індивідуальними людськими запитами та естетичними смаками, завжди є актуальним, оскільки кожна людина прагне до того, щоб зробити своє житло гарним, таким, що втілює у собі певний художній образ.

Опираючись на традиції минулого, декоративно-ужиткове мистецтво може служити засобом виховання любові до рідного краю, народної творчості та історичного минулого нашого народу. Розвиваючись у професійному руслі, воно синтезує народні традиції з сучасними уявленнями про форму цього виду образотворчого мистецтва. Це сприяє розширенню знань у галузі національної культури, поступово формує в дітей поняття про історичний процес розвитку суспільства, допомагає осмислити, збагнути соціальне значення цього мистецтва, розвиває живий інтерес до результатів творчої діяльності людини, пробуджує бережливе ставлення до навколишніх предметів, продуктів творчої діяльності людини.

Зв'язок праці і художньо-образного мислення допомагає краще використати виховні можливості цього мистецтва, оскільки дітей залучають до нього через безпосереднє виготовлення різних речей, заохочують до праці.

Декоративно-ужиткове мистецтво, з одного боку завжди тісно пов'язане з сучасністю. Воно входить у наш побут, визначаючи смаки – уподобання більшості наших сучасників. З іншого боку, воно несе у собі певні культурні традиції, національні, моральні й художні цінності, які неспроможна замінити ніяка мода.

На теренах Галицько-Волинського князівства виникла потужна мистецька школа, що дала поштовх для розвитку не тільки різним видам художнього ремесла, а й народному мистецтву загалом. Ця школа виплекала цілу когорту відомих поетів, музикантів художників та народних майстрів, які з покоління в покоління передавали й передають кращі мистецькі традиції рідного краю. Для всіх прийдешніх поколінь важливо було не втратити, не загубити це життєдайне джерело творчості, а берегти й збагачувати його. Саме для забезпечення неперервності художніх традицій краю й було створено художньо-ремісничу школу в м. Галичі на Івано-Франківщині.

Заняття декоративно-ужитковим мистецтвом повинні вестись за трьома основними напрямками: естетичне сприйняття мистецтва та навколишнього середовища; художньо-творча діяльність учнів; практичне навчання.

Для забезпечення єдності цих трьох напрямків необхідно:

1) активно використовувати методи і прийоми стимулювання дитячої діяльності з естетичного сприйняття та аналізу творів народного мистецтва (спостереження, пояснення, бесіди, розповідь і т. ін. – при первинному сприйнятті мистецтва, створенні емоційного настрою; аналіз, порівняльна оцінка засобів художньої виразності, організація творчих обговорень, написання творів з оцінкою і аналізом твору, проведення зустрічей із народними майстрами, створення куточків і шкільного музею народного мистецтва тощо – при повторному сприйнятті мистецтва;

2) активно використовувати методи та прийоми, які забезпечать ефективність практичного навчання (показ творів декоративно-ужиткового мистецтва, аналіз і демонстрування прийомів декоративного узагальнення; аналіз учнівських робіт);

3) широко використовувати методи і прийоми з розвитку досвіду художньо-творчої діяльності школярів (самостійне вирішення художнього образу твору, його зв'язок із традиціями місцевого промислу);

4) одночасно з іншими методами використовувати ігрові прийоми навчання та виховання;

5) використовувати естетично оформлені засоби навчання та унаочнення;

6) застосовувати комплексні види робіт;

7) активно використовувати методи та прийоми, що допомагають розкрити естетичну привабливість навколишнього світу (проведення свят передачі кращих учнівських робіт шкільному музею, конкурсів на кращу роботу; участь у різноманітних народознавчих заходах).

Від давнього Галича нас відділяють століття, протягом яких були мистецькі втрати і знахідки, але сучасне покоління галичан зуміло відродити та збагатити славні традиції минулого. І суттєвим є те, що саме в стінах Малої академії народних ремесел м. Галича продовжує струменіти життєдайне джерело творчості, яке напуває натхненням сотні спраглих до мистецтва юних галичан.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ауліх В., Фіголь М. Перегородчасті емалі давнього Галича. *Народна творчість та етнографія*. 1984. № 3. С. 81-83.
2. Бакушинский А. Художественное творчество и воспитание. Исследования и статьи. М.: Сов. художник, 1981.
3. Брижак Н. Методика гурткової та клубної роботи в загально-освітніх та позашкільних навчальних закладах: навчальний посібник. Київ : Логос, 2017. 126 с.
4. Выготский Л. Психология искусства / Под ред. М. Ярошевского. М.: Педагогика, 1987. 344 с.
5. Галицько-Волинський літопис. Львів: Червона калина, 1994. 253 с.
6. Історія декоративного мистецтва України: у 5 т. / голов. редкол. Ганна Скрипник (гол. ред.) та ін. URL: <http://mau-nau.org.ua/etnolog/books/idmu>
7. Кардашов В. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів. К.: Видавничий Дім «Слово», 2007. 296 с.
8. Корнієнко А. Методика викладання декоративно-ужиткового мистецтва в позашкільних навчальних закладах. *Мистецтво і освіта*. № 3 (77). 2015. С.39-42.
9. Котляр В. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : навчальний посібник. К.: Кондор, 2006. 200 с.
10. Малевская М., Раппопорт П. Декоративные керамические плитки древнего Галича. *Slovenska archeologia*. 1978. XXVI.
11. Масол Л. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання: методичний посібник. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 178 с.
12. Пічкур М., Демченко І., Базильчук Л. Методика викладання образотворчого мистецтва: позакласна робота: навчальний посібник. Умань: Алмі, 2010. 264 с.
13. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2005. 360 с.
14. Січинський В. Українське дерев'яне будівництво і різьба. Львів, 1936.
15. Тимків Б., Кавас К. Виготовлення художніх виробів з дерева: підручник. Ч. 1. Різьба по дереву / За наук. редакцією Б. М. Тимківа. Львів: Світ, 1995. 176 с. Іл.

16. Тимків Б., Кавас К. Виготовлення художніх виробів з дерева: підручник. Ч. 2. Мозаїка. Випалювання. Розпис. / За наук. редакцією Б. М. Тимківа. Львів: Світ, 1996. 144 с. Іл.

17. Тымкив Б. Возможности эстетического развития учащихся художественно-ремесленной школы. Из опыта работы. Эстетическое развитие личности и педология: тезисы наук.-практ. семинара НИИ ХВ АПН СССР. М., 1991. С. 127-131.

18. Тимків Б.М. Духовний розвиток учнів засобами народних художніх ремесел. Українське народознавство і проблеми виховання учнів: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції. Івано-Франківськ, 1995. С.102 -105.

19. Тимків Б., Домбровський С. Народознавство та естетична культура школярів. Національне виховання учнів засобами українського народознавства: посібник для вчителів / За ред. Р. Скульського. Івано-Франківськ, 1995. С. 138-176.

20. Тимків Б. Формування національної самосвідомості учнів засобами декоративно-прикладного мистецтва. Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи: методичний посібник для вчителів / За ред. акад. Д. Тхоржевського. К., 1999. С. 131-136.

21. Тимків Б. Давньогалицькі художні ремесла. *Народне мистецтво*. 2000. № 1-2. С. 56-59.

22. Тимків Б. Храмова архітектура та декоративно-ужиткове мистецтво давнього Галича. Християнська спадщина Галицько-Волинської держави: ціннісні орієнтири духовного поступу українського народу: матеріали Міжнар. ювілейної наукової конференції. Івано-Франківськ - Галич, 2006. С. 409-414.

23. Тимків Б. Педагогіка мистецтва як інтегральна парадигма удосконалення освітніх систем (з досвіду відродження галицької кераміки): матеріали Міжнародного наукового керамологічного симпозіуму. Опішне: Українське Народознавство, 2008.

24. Тимків Б. Шляхи вдосконалення занять з народного декоративно-ужиткового мистецтва в школі: методичний посібник для вчителів і студентів педагогічних інститутів та університетів. 2-ге вид., переробл. і доп. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. 51 с.

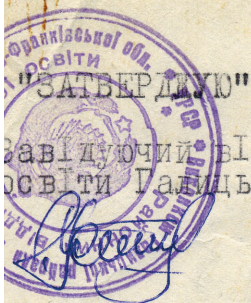
25. Тищенко О. Декоративно-прикладне мистецтво східних слов'ян і давньоруської народності: I ст. до н. е. – середина XIII ст. н. е. К., 1983.

26. Тищенко О. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII-XVIII ст.). К., 1992. С. 27.

27. Фіголь М. Мистецтво стародавнього Галича. К., 1997. С. 140.

28. Фіцула М. Педагогіка : навчальний посібник. К.: Альма матер, 2009. 560 с.
29. Флегонтова Н. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів : навчально-методичний посібник. К. : Освіта України, 2007. 144 с.
30. Юсов Б. Сучасна концепція освітньої галузі «Мистецтво» у школі. Етнос. Культура. Нація: збірник наукових праць за матеріалами Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції. Дрогобич : Державний педуніверситет ім. Івана Франка, 2000. С.155-163.
31. Юсов Б. Изобразительное искусство и детское изобразительное творчество: очерки по истории, теории и психологии художественного воспитания детей. Магнитогорск : МаГУ, 2002. 281 с.
32. Юсов Б. О взаимодействии искусств и развития детей на интегрированных занятиях. Когда все искусства вместе... Полихудожественное развитие учащихся различных возрастных групп: пособие для учителя / под общ. ред. Б. Юсова. М. : ИЦЗВ РАО, 1995. 107 с.
33. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення: навч. посіб. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 112 с.
34. Яцишин Р. Метод проектів як засіб художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. *Мистецтво та освіта*. 2009. № 1 (51). С.11-13.
35. Яцишин Р. Естетичне виховання підлітків засобами образотворчого мистецтва у середніх загальноосвітніх навчальних закладах України (друга половина ХХ століття): автореф. дис...канд. пед. наук. Хмельницький, 2013. 20 с.

## ДОДАТКИ



Завідуючий відділом народної освіти Галицького райвиконкому

І.М.Коваль



Начальник управління народної освіти Івано-Франківського облвиконкому

Б.М.Томенчук

### ПОЛОЖЕННЯ

про Галицьку експериментальну дитячу художньо-ремісничу школу

Автор - Б.М.Тимків

#### І. Загальні положення

1. Нинішній час - час перебудови, який забезпечує кожному народові його природне право на національну культуру, мову, національну свідомість. 16 липня 1990 року була прийнята "Декларація про державний суверенітет України", яка має величезне значення для розвитку української національної культури. Це послужить збереженню, дальшому примноженню цінностей національної культури. Безпосередніми носіями мистецтва попередніх поколінь виступають і твори народного декоративно-прикладного мистецтва як і твори народного ремесла.

2. Галицька експериментальна художньо-ремісничка школа є позашкільною установою, яка і здійснює свою діяльність у відповідності з Конституцією УРСР, законодавством республіки про народну освіту та даним положенням, яке визначає норми і правила життя колективу. Свою роботу вона буде на принципах самоуправління, гласності, демократії з врахуванням місцевих соціально-економічних умов, національних традицій і регіональних особливостей. Вона несе відповідальність перед суспільством і державою за реалізацію прав особистості на освіту, відповідальність вибраних форм організації навчально-виховного процесу, віковим психолого-фізіологічним особливостям, вимогам охорони здоров'я дітей, якісного освоєння учнями навчального матеріалу. Школа володіє юридичною і фінансовою самостійністю, їй надається право застосовувати різні прогресивні форми організації і стимулювання педагогічної та виробничої праці.

ЗАТВЕРДЖУЮ



начальник управління народної освіти  
Івано-Франківської обласної Ради  
народних депутатів

Б.М.Томенчук

"№ 10" гербове 1990 р.

Е К С П Е Р И М Е Н Т А Л Ь Н І   П Р О Г Р А М И

"ХУДОЖНЯ ОБРОБКА ДЕРЕВА"

"ХУДОЖНЯ ВИШИВКА"

"ХУДОЖНЯ КЕРАМІКА"

Галицької експериментальної дитячої художньо-  
ремісничої школи

Автор — Б.М.Тимків





Роман Пашин – учитель історії та мистецтва в Галицькій експериментальній дитячій художньо-ремісничій школі та Ігор Коваль – завідувач відділом народної освіти Галицького райвиконкому, 1990 р.



Вивчення досвіду діяльності художньо-ремісничої школи.  
Дилегати: Володимир Прядка – голова Національної спілки майстрів народного мистецтва України, Дмитро Пронич і Ніна Саєнко – заступники спілки, та академік Володимир Баран з внучкою, а також керівництво Галицького райвиконкому – Богдан Струк, Марія Іваськів, директор школи Мирослав Юськевич, Богдан Тимків та Володимир Шпільчак з Прикарпатського університету, 1993 р.



Богдан Тимків та директор Малої академії народних ремесел м. Галич Степанія Сидорук, перший директор художньо ремісничої школи Михайло Гнатюк та наступні директори Олег Бойкевич і Любомир Бродович, 2010 р.



Професор Богдан Тимків вітає з 25-ти річчям заснування Галицької дитячої художньо-ремісничої школи (сьогодні Мала академія народних ремесел), 2015 р.



Під час занять гуртка з художньої обробки дерева – керівник Юрій Кравченко.



Під час занять гуртка з писенкарства.



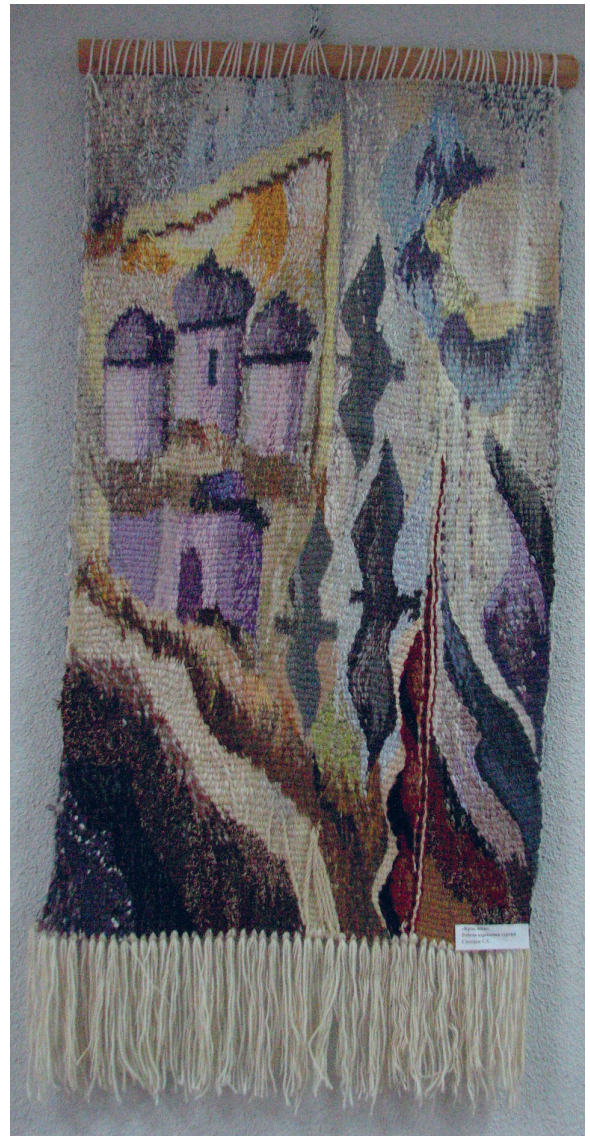
Під час занять гуртка з художньої кераміки.



Заняття гуртка бісероплетіння.



Творчі роботи вихованців Малої академії народних ремесел, м. Галич.



Творчі роботи вихованців Малої академії народних ремесел, м. Галич.

## З М І С Т

ВСТУП.....	3
<b>РОЗДІЛ 1. ЕСТЕТИКО-ВИХОВНА РОЛЬ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ</b>	
1.1. Виховне значення декоративно-ужиткового мистецтва у діяльності загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів.....	5
1.2. Виховний потенціал мистецьких традицій давнього Галича.....	15
<b>РОЗДІЛ 2. ЗБАГАЧЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ І МЕТОДІВ ЗАНЯТЬ З ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА В ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ</b>	
2.1. Використання інноваційних освітніх технологій на заняттях з декоративно-ужиткового мистецтва в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах .....	25
2.2. Удосконалення методики проведення занять з декоративно-ужиткового мистецтва в позашкільних навчальних закладах .....	37
2.3. Аналіз творчого доробку та навчально-виховної діяльності Малої академії народних ремесел .....	44
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	55

Навчальне видання

**ТИМКІВ Богдан Михайлович**

**МИСТЕЦЬКІ ТРАДИЦІЇ  
ДАВНЬОГО ГАЛИЧА  
У ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ  
НАРОДНИХ РЕМЕСЕЛ**

Авторська редакція

Комп'ютерний набір **Лідія Тимків**

Комп'ютерна верстка **Ярослав Семко**

Підп. до друку 20.06.2017. Формат 60x84/16.  
Папір офс. Друк цифровий. Гарн. Times New Roman.  
Умовн. др. арк. 3,72. Наклад 500.

Видавець – «Симфонія форте»  
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2  
тел. (0342) 77-98-92

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців та виготівників видавничої продукції: серія ДК № 3312 від 12.11.2008 р.

Виготівник – ФОП Семко Я.Ю.  
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2  
тел. +38 067-342-56-46